

<https://ssoss.ui.ac.ir/?lang=en>

Strategic Research on Social Problems

E-ISSN: 3041-8623

Vol. 13(4), 67-92

Received: 16.09.2024 Accepted: 19.01.2025

Research Paper

Identification of Second-Generation Afghani Immigrant Women: A Narrative Analysis of the Nonfiction "The Meaninglessness of My Afghan Form Deeply Distressed Me"

Maral Rahimi

Master's student in Philosophy of Art, Department of Philosophy of Art, Isfahan (Khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran
mrl.rahi20@gmail.com

Sahar Faeghi*

Assistant professor of Cultural Sociology, Department of Management, Isfahan (Khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran
s.faeghi@khuif.ac.ir

Introduction

Identity and its associated issues rank among the most significant topics of the past century. Exploration of identity can be traced alongside the history of human existence (Ghaffari-Nasab, Pouya, Ghasemi-Nejad, and Mosavat, 2018: 60; Ghorbani, Zarghani, and Azami, 2022: 7). Over the last four decades, from the Saur Revolution in 1979 to the present day, Afghanistan has experienced profound political and social turmoil, which has deeply affected the psyche of its people, particularly women. One of the detrimental consequences of this instability has been the marginalization of women from social and political spheres, resulting in the denial of their rights and, ultimately, their victimization in various forms (Mehrvaran and Hossein-Ansari, 2022: 245; Hossein-Ansari, 2019: 17). This has significantly influenced many writers in the country. The life stories of numerous Afghan authors reveal that most have spent periods of their lives in exile, often across two or three countries (Mousavi and Hosseini, 2020: 402). Their lived experiences of these realities are vividly reflected in their stories and novels, particularly among Afghan female writers, who, from a uniquely feminine perspective, have delved into the concepts of "homeland" and "identity" in their works (Rafizadeh, 2018: 3). Consequently, the portrayal and significance of homeland and identity from the viewpoint of Afghan women can be discerned in their narratives, enabling a critique of social traditions that shape the concept of homeland (Afghanistan) through a careful examination of contemporary Afghan women's fiction and their worldviews. An essay, as a modern form of narrative literature, is grounded in reality (Moradi and Jamshidi, 2022: 160). It can be described as a brief text, often artistically constructed to convey the author's voice, allowing readers to perceive it as a genuine experience (Nordquist, 2020: 8; Moradi and Jamshidi, 2022: 160). "The Meaninglessness of My Afghan Form Deeply Distressed Me" is an essay from the Koorsorkhi's collection, a story of soul and war written by Aliyeh Ataei and published by Cheshmeh Publication in Iran in 2020. This study presented the main character as an Iranian-Afghan woman, representing the second and third generations, who, due to the circumstances and choices made by their fathers and ancestors, either migrated to or were born in Iran. Focusing primarily on the narrator's lived experiences, the essay explored her monologues, beliefs, and sensory interpretations of life and the prevailing conditions in both Iran and Afghanistan. The narrator sought to illustrate her identity as an Iranian-Afghan woman shaped by the migration process and convey the complexities of identity that arose in these contexts. This study aimed to construct the concept of identity in contemporary Afghan fiction, specifically reflecting the experiences of second and third-generation Iranian-Afghan female immigrants within the essay genre. It interpreted their identities in relation to the cultural context of the host country, thereby shedding light on their identities as a new dimension in the exploration of immigrant issues.

Materials & Methods

The essay "The Meaninglessness of My Afghan Form Deeply Distressed Me" was selected for analysis using Seymour

Chatman's narrative analysis method, which encompassed 3 sections: story, discourse, and ideology. Additionally, the essay was examined through the theoretical frameworks of

*Corresponding author

Faeghi, S., & Rahimi, M. (2024). Identification of second-generation afghani immigrant women: A narrative analysis of the nonfiction "The meaninglessness of my afghan form deeply distressed me". *Strategic Research on Social Problems*, 13(4), 67-92. <https://doi.org/10.22108/srsp.2025.142823.2036>

3041-8623/ © University of Isfahan

This is an open access article under the CC BY-NC-ND/4.0/ License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

<https://doi.org/10.22108/srsp.2025.142823.2036>

Homi Bhabha, Bill Ashcroft, Robert Young, and Edward Said. This approach aimed to uncover the narrative language and ideological positions associated with the identity of Iranian-Afghan immigrant women.

Discussion of Results & Conclusion

Based on the analysis of character, action, and discourse, the narrative structure of this essay embodied two ideologies: the rejection of identity and the return to a denied identity. At the onset, the Afghan female writer exhibited behaviors and discourse that reflected self-denial of her Afghan identity to the extent that she expressed no desire to return to Afghanistan. Instead, she embraced her Iranian identity as her primary identity, effectively abandoning her homeland and integrating into the host culture, which she came to view as her home. Consequently, the concepts of migration and being a migrant lost their significance becoming defined as a hollow experience. However, during a trip to Afghanistan, her Afghan identity was rekindled through memories of her relatives' and compatriots' perseverance for their homeland. This experience placed her in an interstitial space between Afghan and Iranian identities, compelling her to confront challenging questions about homeland, migration, and identity. In this liminal space influenced by the pressures of both her culture of origin and the culture of her host country, she struggled to reconstruct her identity. Throughout this confrontation, the female writer described herself as confused, unstable, and disconnected from her sense of self. However, by the end of the narrative, following an attack by Iranian thugs on her and her documentary filmmaker friend, her feelings of distrust, insecurity, attachment, and fear evolved into a deeper empathy for her Afghan identity, her fellow immigrants, and her motherland. During this period, she experienced a sense of uprootedness having severed ties with her original land while finding it increasingly difficult—if not impossible—to establish roots in Iran. As a result, she found herself in a state of displacement. In contrast, the character of the Afghan female documentary filmmaker was portrayed as aware, committed, resilient, and patriotic toward her Afghan identity, actively defending it and standing firm against the challenges it entailed.

Aliyeh Ataei, in the selected essay, narrated the experiences of second and third-generation Afghan immigrant women. Through her collection of essays, she effectively addressed the rights of immigrants, challenged xenophobia, and illustrated Afghan immigrants' perceptions of social distance from Iranians, along with the cultural conflicts and identity crises they faced. The narrative structure of this essay embodied two ideologies: identity rejection and the return to a denied identity. At the outset, the behavior and discourse of the Afghan female writer as the main character reflected self-denial of her Afghan identity. This representation of the immigrant woman's identity aligned with the theoretical framework of pluralism, which viewed the concepts of culture and homeland as fluid in a globalized world, emphasizing the necessity of relinquishing a sense of belonging to the motherland (Bourbour, 2017: 256; Nazari, Habibi, and Simoni, 2022: 19).

However, during the protagonist's journey to Afghanistan, her Afghan identity was awakened as she recalled the resilience of her relatives and compatriots toward their homeland. This experience placed her in an interstitial space between Afghan and Iranian identities, compelling her to confront challenging questions about homeland, migration, and identity. The portrayal of the immigrant woman's identity in this section of the essay aligned with the theoretical approach of resistance, which advocated for the settlement approach. This perspective argued that rather than accepting homelessness and a lack of belonging, it was essential to recreate conditions that fostered a sense of belonging to one's homeland and facilitated the search for a new home (Bourbour, 2017: 262).

On the contrary, the character of the Afghan female documentary filmmaker was portrayed as someone, who viewed the dream of return and loyalty to Afghanistan as central to her identity. She embodied patriotism, deeply cherishing Afghan culture and traditions. This representation of the immigrant woman's identity in the middle section of the essay aligned with the theoretical framework of resistance, where the notion of "hybrid culture" was seen as a theoretical construct rooted in idealism. Clear examples of the hardships faced by migrants illustrated that the hegemony of the host country's power and the resulting sense of non-belonging among migrants remained a serious and undeniable social reality (Kalra et al., 2005, quoted by Bourbour, 2017: 269). This theory emphasized the importance of maintaining the desire to feel at home, to return to one's roots, and to forge new connections with a place.

However, by the end of the story, following an attack by Iranian thugs on the female writer and her documentary filmmaker friend, a sense of distrust, insecurity, alienation, and fear emerged. This situation intensified the main character's empathy and concern for her Afghan identity, her fellow migrants, and her homeland. In this part of the essay, the female writer experienced both regret and a profound sense of rootlessness due to her severance from her homeland. At the same time, she found it challenging—if not impossible—to establish roots in Iran, leading her to perceive herself as displaced and homeless. This representation of the immigrant woman's identity in the final section of the essay resonated with Edward Said's theoretical perspective. He emphasized the importance of recognizing differences and understanding the complexities of the situations and environments that shaped them—an aspect often overlooked in the works of post-structuralist writers like Homi Bhabha. Among the complexities faced by migrants in the host society, the initial focus had to be on the extent to which their human and civil rights were respected. Subsequent attention had to then shift to the quality of hybrid culture formation and the dynamics of cultural interactions and exchanges.

Keywords: Contemporary Afghan Fiction, Diasporic Literature, Identity Crisis, Iranian-Afghan Women, Narrative Analysis.

پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی
سال سیزدهم، شماره پیاپی (۴۷)، شماره چهارم، ۱۴۰۳، ص ۶۷-۹۲
تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۶/۲۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۰/۳۰

مقاله پژوهشی

هویت‌یابی زنان مهاجر نسل دوم افغانستانی تبار: تحلیل روایت جُستار «بی‌محتوابودن فرم افغانی‌ام به‌شدت آزارم می‌داد»

مارال رحیمی، دانشجوی کارشناسی ارشد فلسفه هنر، گروه فلسفه هنر، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان،

ایران

mrl.rahi20@gmail.com

سحر فائقی ^{ID}، استادیار جامعه‌شناسی فرهنگی، گروه مدیریت، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران

s.faeghi@khuisf.ac.ir

چکیده

دو مفهوم هویت و وطن به‌شکلی جدایی‌ناپذیر با یکدیگر درهم‌تنیده‌اند. بدون تردید، در ادبیات مهاجرت، ارتباط بین فردیت و سرزمین انکارناپذیر است. مهاجر دائماً در کشمکش میان سرزمین مادری/سرزمین بیگانه، خودی/دیگری و بودن/شدن قرار دارد و مسبب این سرگردانی، رسوخ وطن بر بازنمایی و بازساخت فردیت است. سرزمین مادری و زادگاه در ذهن فرد مهاجر تداعی‌کننده مفهومی از وطن و هویت هستند که باید در بررسی ادبیات مهاجرت به آن توجه ویژه‌ای شود؛ ازاین‌رو، این مطالعه با هدف فهم بازنمایی هویت زنان مهاجر نسل دوم افغانستانی با بهره‌مندی از مفهوم نظری هومی بابا، بیل اشکرافت، رابرت یانگ و ادوارد سعید انجام شده است تا بازنمایی هویت را در ژانر ادبی جُستار شناسایی و متناظر با بافت فرهنگی سرزمین مقصد و مبدأ تفسیر کند. برای نیل به این هدف، جُستار «بی‌محتوابودن فرم افغانی‌ام به‌شدت آزارم می‌داد» از مجموعه داستان‌های کوتاه «کورسرخ» نوشته‌ی عالیه عطایی نویسنده معاصر ایرانی-افغانستانی تبار به‌عنوان نمونه انتخاب و با به خدمت گرفتن روش تحلیل روایت از «سیمور چتمن» در بخش‌های داستان، گفتمان و ایدئولوژی با الهام از تکنیک لیبلج و همکاران تحلیل شد تا از زبان روایی و مواضع ایدئولوژیک آن در رابطه با بازنمایی هویت پرده‌برداری کند. یافته‌ها حاکی از آن هستند که مفهوم هویت به‌عنوان برساختی متصور در جُستار متناسب با گفتمان فرهنگی و سیاسی و موقعیت حاکم بر فضای جامعه افغانستان و ایران دستخوش تغییر شده و در همین راستا شخصیت اصلی داستان نیز به‌نوعی هویت‌گریزی، هویت سرگردان و سپس بازگشت به هویت انکارشده را تجربه می‌کند. چنانچه اضطراب و آوارگی و استیصال ناشی از بحران هویت با صدای حاشیه‌ای و معترض نویسنده به وضع موجود و متن واقعیت‌های مسلط، بازتاب یافته است.

واژه‌های کلیدی: ادبیات داستانی معاصر افغانستان، ادبیات داستانی مهاجرت، بحران هویت، تحلیل روایت، زن افغانستانی-ایرانی تبار

* نویسنده مسئول

رحیمی، مارال و فائقی، سحر. (۱۴۰۳). هویت‌یابی زنان مهاجر نسل دوم افغانستانی تبار: تحلیل روایت جُستار «بی‌محتوابودن فرم افغانی‌ام به‌شدت آزارم می‌داد».

پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی، ۱۳(۴)، ۶۷-۹۲. <https://doi.org/10.22108/srsp.2025.142823.2036>

مقدمه و بیان مسئله

افغانستان در چهار دهه گذشته، از کودتای هفتم ثور ۱۳۵۷ خورشیدی تاکنون، شاهد تحولات عمیق و گاه دردناک سیاسی و اجتماعی بوده است. این دوره با رخدادهایی چون هجوم ارتش شوروی، شکل‌گیری حکومت‌های کمونیستی متعدد، مقاومت مردم علیه نیروهای خارجی و بیرون‌راندن آن‌ها از کشور، آغاز جنگ‌های داخلی، ظهور گروه‌های افراطی نظیر طالبان، شبکه حقانی و القاعده، به حاشیه رفتن گسترده زنان و دختران، بستن دروازه‌های مدارس و دانشگاه‌ها به روی آنان و موج مهاجرت‌های اجباری همراه بوده است. نتیجه این ناپایداری‌ها نه تنها بر جامعه افغانستان، بلکه به‌طور ویژه بر زنان اثرات مخربی بر جا گذاشته است؛ از جمله مهم‌ترین پیامدها می‌توان به حذف زنان از صحنه‌های اجتماعی و سیاسی، نقض گسترده حقوق بنیادی آن‌ها و تبدیل شدنشان به قربانی در اشکال مختلف اشاره کرد (رحیمی و همکاران، ۱۴۰۳: ۹۸؛ مهرآوران و حسین‌انصاری، ۱۴۰۱: ۲۴۵؛ قربانی، ۱۴۰۱: حسین‌انصاری، ۱۳۹۸: ۱۷). این وقایع تأثیر چشمگیری بر شمار زیادی از نویسندگان آن کشور داشته است، چنانچه بررسی زندگی‌نامه بسیاری از نویسندگان افغانستان نشان می‌دهد که بیشتر آن‌ها بخشی از زندگی خود را در مهاجرت و در دو یا سه کشور مختلف سپری کرده‌اند (موسوی و حسینی، ۱۳۹۹: ۴۰۲) و تجارب زیسته‌شان را نه تنها در داستان‌ها و رمان‌هایشان بازتاب داده‌اند، بلکه آن را به‌عنوان بستری برای پرداختن به مسائل اجتماعی، فرهنگی و هویتی در ادبیات داستانی به کار گرفته‌اند. به‌ویژه زنان نویسنده افغانستانی تبار که با نگاه زنانه، منتقدانه و از زاویه دید خاص خود به مفاهیمی مانند «وطن» و «هویت» پرداخته و این موضوعات را در آثارشان بازنمایی کرده‌اند (رفیع‌زاده، ۱۳۹۷: ۳).

در برخی از این آثار ادبی به دشواری‌ها و چالش‌هایی پرداخته شده که نسل دوم مهاجران افغانستانی در کشورهای میزبان با آن‌ها مواجه هستند؛ برای نمونه، در بخشی از ادبیات معاصر افغانستان، موضوعاتی همچون مشکلات ادغام این نسل و بحران‌های هویتی آن‌ها در ایران بازتاب یافته است.

هم‌راستا با بازنمایی‌های این آثار ادبی، یافته‌های پژوهشی نیز مؤید آن است که تلاش جوانان افغانستانی برای ادغام معمولاً به دلیل واکنش‌های نامطلوب و برخوردهای منفی جامعه میزبان در قالب نفرت‌پراکنی و افغان‌هراسی از یک‌سو (Ruhani et al., 2023) و از سوی دیگر به دلیل محیط تبعیض آمیزی که تجربه می‌کنند، ناکام می‌ماند، به‌گونه‌ای که جامعه ایرانی بیشتر آن‌ها را به‌عنوان بیگانه تلقی می‌کند (Keshavarzi et al., 2024; Farahani et al., 2023; Moghissi & Ashrafi, 2002). همچنین یافته‌های پژوهشی درباره تجارب زیسته مهاجران نسل دومی افغانستانی در ایران، حکایت از آن دارد که از موانع اصلی ادغام اجتماعی مهاجران افغانستانی، تفاوت‌های فرهنگی و رقابت‌های اقتصادی است (نصراصفهانی، ۱۳۹۷)؛ از این‌رو نسل جوان این مهاجران به‌منظور پذیرفته‌شدن در جامعه میزبان، تمایل به پنهان‌سازی هویت افغانستانی خود دارند. چنانچه گرایش آن‌ها در فرایند ادغام بیشتر به شکل همگرایی با فرهنگ جامعه میزبان نمود پیدا می‌کند (زندى ناوگران و همکاران، ۱۴۰۲)؛ زیرا نحوه ظهور ویژگی‌های مهاجر در بافت جامعه میزبان تأثیرگذار است و به‌عنوان عنصری اساسی در فرایند ادغام ایفای نقش می‌کند (Zandi-Navgran et al., 2024). این درحالی است که نسل دوم مهاجران که در ایران اجتماعی شده‌اند، نوعی هویت ترکیبی از فرهنگ مبدأ و مقصد را تجربه می‌کنند (توکلی خمینی و همکاران، ۱۳۹۰). این نسل تمایل بیشتری به پذیرش و حفظ ارزش‌ها و هنجارهای جامعه میزبان دارند؛ اما هم‌زمان احساس عمیق از محرومیت از ارزش‌ها و میراث فرهنگی-هویتی افغانستانی را نیز تجربه می‌کنند (Farahani et al., 2023; Keshavarzi et al., 2024). بدیهی است که بررسی آثار فرهنگی و هنری به‌ویژه ادبیات داستانی، فرصتی فراهم می‌آورد تا بتوان به جهان‌بینی نویسندگان معاصر افغانستانی و نقد آن‌ها به سنت‌های اجتماعی دست یافت؛ زیرا این آثار زوایای جدیدی از مشکلات و چالش‌های مهاجران را به تصویر می‌کشد و نگاهی انتقادی به شرایط آنان ارائه می‌دهند.

جستار نوع جدیدی از ادبیات روایی است که از

میزبان خود به اشتراک می‌گذارند. افزون بر این، این مطالعه از نخستین پژوهش‌های جامعه‌شناختی است که با تمرکز بر ادبیات معاصر افغانستان و انتخاب جستاری مرتبط با هدف پژوهش، به‌طور ویژه به چگونگی بازنمایی بحران‌های هویتی و پیامدهای ناشی از آن از دیدگاه گروهی به‌حاشیه رانده‌شده، یعنی زنان مهاجر نسل دوم افغانستانی پرداخته است. این گروه در موقعیتی قرار دارند که نه خود را کاملاً متعلق به میراث افغانستان می‌دانند و نه بخشی از جامعه میزبان محسوب می‌کنند. هدف این مطالعه پاسخ به این سؤال است که هویت زنان مهاجر نسل دومی افغانستانی در جوامع میزبان، چگونه در ادبیات معاصر افغانستان بازنمایی شده است.

چارچوب مفهومی

«سرزمین مادری» یا «وطن» در اصل در تعامل غامض زبان، تاریخ و محیط، نقطه تلاقی است که در سرشتن هویت نقش اساسی دارد (Aschcroft, 2007: 161-2). با کوچ از میهن، مهاجران دچار دگرگونی‌های بنیادی در چگونگی ارتباط با محیط، فرهنگ و سنن سرزمین مبدأ و مقصد می‌شوند؛ انقطاعی که در روند طبیعی ارتباط انسان‌ها با محیط زندگی‌شان ایجاد می‌شود، احساس تبعید و تعلق‌نداشتن را به‌بار می‌آورد. چنانچه از یک طرف دغدغه حفظ فرهنگ و آداب بومی و از طرف دیگر دغدغه برقراری ارتباطی سازنده با فرهنگ و محیط تازه، بخشی از پیچیدگی‌های ارتباطی جامعه مهاجران است (بوربور، ۱۳۹۳: ۲۵۶-۲۵۷)؛ از این‌روست که واژه‌های «میهن^۱»، «مهاجران^۲»، «احساس آوارگی^۳»، «تبعید^۴» و «تعلق^۵» به مفاهیم کلیدی در مطالعات مهاجرت تبدیل شده است (بوربور، ۱۳۹۳: ۲۵۸). ادبیات مهاجرت/دیاپورا، ادبیاتی است که ابعاد و تبعات مهاجرت را بیان می‌کند. اصطلاح ادبیات مهاجرت پس از جنگ‌های اول

تلفیق روزنامه‌نگاری و داستان ایجاد می‌شود و تفاوت اصلی این قالب نوپدید با داستان، اتکای آن بر واقعیت است (مرادی و جمشیدی، ۱۴۰۱: ۱۶۰). «جستار» می‌تواند متن جستاری کوتاهی باشد که اغلب هنرمندان پرداخته شده تا صدای نویسنده در آن شنیده شود و خواننده آن را به‌عنوان یک تجربه واقعی، پذیرا باشد» (نوردکویست، ۱۳۹۹: ۸؛ مرادی و جمشیدی، ۱۴۰۱: ۱۶۰).

بی‌محتوابودن فرم افغانی‌ام به‌شدت آزارم می‌داد، «جستار»ی است در مجموعه کورسرخ، روایت‌هایی از جان و جنگ به قلم عالیه عطایی که نشر چشمه در سال ۱۳۹۹ شمسی چاپ کرد. عالیه عطایی، نویسنده‌ای ایرانی-افغان تبار، از جمله مهاجران افغانستانی است که تحصیلات دانشگاهی خود را در ایران به پایان رساند و پس از آن به‌عنوان نویسنده نمایش‌نامه و داستان به مسئله مهاجرت افغان‌ها از دیدگاه‌های گوناگون پرداخت. مجموعه کورسرخ، روایت‌هایی از جان و جنگ شامل هفت داستان کوتاه است که همگی به موضوع مهاجرت و دغدغه‌های مهاجران اختصاص دارند.

در این مطالعه با تمرکز بر جستار «بی‌محتوابودن فرم افغانی‌ام به‌شدت آزارم می‌داد» با شخصیت اصلی داستان در قالب زن ایرانی-افغانستانی روبه‌رو هستیم که در طیف زنان نسل دوم قرار می‌گیرد. از آنجاکه محوریت بیشتر بخش‌های جستار منتخب، تجربه زیست‌شده راوی به همراه مونولوگ‌ها، باورها و برداشت‌های حسی او از زندگی در فضای اجتماعی حاکم در ایران و افغانستان است، از این‌رو راوی تلاش کرده است تا موقعیت خود را به‌عنوان زن ایرانی-افغانستانی تبار از فرایند مواجه با جامعه مبدأ و میزبان به تصویر بکشد و پیرو آن، بحران‌های هویتی شکل گرفته از این فضاها را بازتاب دهد.

نگارندگان این مطالعه بر جامعه زنان مهاجر افغانستانی نسل دوم در ادبیات معاصر افغانستان تمرکز کرده‌اند؛ زیرا این قشر پیشینه‌های فرهنگی و تاریخی چشمگیری را با جوامع

¹ Homeland

² Diaspora

³ Displacement or dislocation

⁴ Exile

⁵ Belonging

دوم جهانی به قاموس ادبیات سیاسی و ادبی غرب راه یافت و سپس وارد حوزه نقد ادبی و مطالعات فرهنگی شد. این ادبیات بیان حالتی از احساس مهاجر است که براساس فضا و مکان و شخصیت‌های داستانی شکل‌های متفاوتی می‌یابد (روشنگر، ۱۳۸۴، به نقل از رفیع‌زاده، ۱۳۹۷؛ علا و همکاران، ۱۴۰۰: ۳۸). اندیشمندان حوزه‌های گوناگون علوم اجتماعی و انسانی و مطالعات پسااستعماری، بخشی از کار خود را به یافتن رهیافتی برای گذار مهاجران از احساس تبعید، رانده‌شدن، تبعیض و بحران‌های هویتی اختصاص داده‌اند (نظری، ۱۴۰۱: ۱۸) و مبتنی بر احساس استقرار یا تعادل میان مکان و هویت و فرهنگ دو رهیافت متفاوت را در نظر گرفته‌اند:

رهیافت اول، نظریهٔ تکثرگرایی است که بر پایهٔ راهکار «ناخانگی» و رسیدن به فرهنگ ترکیبی استوار است (بوربور، ۱۳۹۳: ۲۵۵). این نظریه، مفهوم فرهنگ و خانه (میهن) را تغییر یافته می‌داند و در دنیای جهانی‌شده بر لزوم رهاکردن احساس تعلق به سرزمین مادری تأکید می‌کند؛ نظریهٔ دوم، با گرایش به مارکسیسم و نظریات پسااستعماری بر پایهٔ مقاومت استوار است و به راهکار پاسخ‌گویی قدرت، تأکید بر بازگشت به ریشه‌ها و «سکنی‌گزینی» به‌منزلهٔ تأکید بر حق تعلق بر سرزمین (مبدأ یا میزبان) تأکید دارد (بوربور، ۱۳۹۳: ۲۵۶؛ نظری، ۱۴۰۱: ۱۹). اندیشهٔ تکثرگرایی مبتنی بر همزیستی چندفرهنگی و ارتباطات سیال و نزدیک فرهنگ‌هاست؛ در همین راستا هومی بابا مفهوم «ناخانگی» را در تفسیر شرایط پسااستعماری به‌خدمت گرفته است (Bhabha, 1992). براساس این نظریه، مفهوم خانه یا میهن زائد است و لازم است از احساس بی‌خانگی یا «در خانه بودن» به احساس «ناخانگی» رسید (Bhabha, 1992: 9-10). مفهوم «ناخانگی» به‌معنای «بی‌خانگی» نیست، بلکه به روش زندگی‌ای اطلاق می‌شود که تمام مرزهای فضایی و مکانی را می‌کند و از آن‌ها فراتر می‌رود. در اصل، پایداری و مطلق‌بودن تعریف خانه به‌معنای محلی، ریشه‌دار و با ثبات، شکسته شده است و به‌تبع آن اندیشهٔ نیاز انسان به تعلق داشتن به سرزمین یا خانه زیر سؤال رفته است. در این رهیافت، هویت نمی‌تواند در قالبی از پیش تعیین‌شده

استمرار یابد (بوربور، ۱۳۹۳: ۲۵۶)؛ در چنین فضایی هومی بابا، فرهنگ و هویت را ناگزیر از فرهنگ/هویت ترکیبی می‌داند. اصطلاح «فرهنگ/هویت ترکیبی» به خلق پدیده‌های فرافرهنگی در مرز میان فرهنگ استعمارشده و استعمارگر اشاره دارد. این نظریه مبتنی بر ارج گذاشتن به تفاوت‌هاست و طرد سلسله‌مراتبی که رابطه‌ها را از بالا به پایین یا در تضاد با هم تعریف می‌کند (بوربور، ۱۳۹۳: ۲۵۷)؛ براین‌اساس تغییرناپذیری و بت‌وارگی هویت که در گذشته به فرهنگ مشخص و سرزمین مشخصی مرتبط می‌شد، رد می‌شود و درعوض، امکان آمیزش فرهنگ‌ها و هویت‌ها فراهم می‌آید (عرفانی‌فرد و همکاران، ۱۴۰۲: ۳۴؛ آقاعلی نادرشاهی و همکاران، ۱۳۹۹: ۲۹؛ بوربور، ۱۳۹۳: ۲۵۷).

اما در طرف دیگر نظریه‌پردازانی چون بیل اشکرافت^۱ و رابرت یانگ^۲ ازجمله متفکرانی هستند که گسست از تعلق را بانی استمرار استعمارگری می‌دانند و درعوض «مقاومت» را تشویق می‌کنند. این گروه، برخلاف تکثرگراها، پتانسیل خلاقیت میان‌فرهنگی را در لامکانی نمی‌بینند و با تمجید ناخانگی موافق نیستند. منتقدین تکثرگرایی معتقدند که تفاوت‌های فرهنگی و نژادی به‌سوی بی‌تفاوتی به فرهنگ‌های بومی و محلی سوق پیدا کرده است (Young, 1995) به نقل از بوربور، ۱۳۹۳: ۲۶۰).

نظریهٔ مقاومت، بر زنده نگه‌داشتن آرزوی «در خانه بودن»، بازگشت به ریشه‌ها و ایجاد پیوندهای جدید با مکان تأکید می‌کند. تکرار موتیف جست‌وجوی خانه و بازتاب احساس تعلق/عدم تعلق در ادبیات مهاجرت و ادبیات پسااستعماری نشان از اهمیت آن در ناخودآگاه جمعی مهاجران و مردم استعمارزده دارد که از فرهنگ بومی خود جدا افتاده‌اند (بوربور، ۱۳۹۳: ۲۶۲).

از نظریات مهم در حوزهٔ مقاومت، نظریهٔ سکنی‌گزینی بیل اشکرافت (Ashcroft et al., 1997) است. تعریف اشکرافت از سکنی‌گزینی چنین است: «روشی از بودن در مکان، روشی که

¹ Bill Ashcroft

² Robert J. C. Young

سرزمین مادری برای آوارگان در صورت تمایل آن‌ها محفوظ باشد، در درجه دوم، می‌توان از تبادلات فرهنگی نام برد که از راه‌های مهم برای ادغام با فرهنگ میزبان است (بوربور، ۱۳۹۳: ۲۹۰؛ رضایی و اسدی امجد، ۱۴۰۱).

طی مطالعه، تلاش شده است تا باتوجه‌به مفهوم نظری هومی بابا، بیل اشکرافت، رابرت یانگ و ادوارد سعید جستار منتخب مورد خوانش قرار گیرد.

پیشینه تحقیق

در این بخش، مهم‌ترین و مرتبط‌ترین مطالعات انجام‌شده در حوزه ادبیات معاصر افغانستان ارائه شده است که با استفاده از رویکردهای مختلف به بازنمایی بررسی دغدغه‌مندی‌های مهاجران افغانستانی با موضوعیت ترک وطن و ادغام با جامعه میزبان توجه نشان داده‌اند:

برای نمونه در پژوهش فیروزی (۱۴۰۲) با عنوان «نگرش متقابل ایرانیان و مهاجران افغانستانی (مورد مطالعه: شهر یزد)» یافته‌ها در بخش جامعه میزبان نشان داد که به‌طورکلی میانگین نگرش شهروندان یزدی به مهاجران افغانستانی متوسط بوده است. همچنین رابطه متغیر نگرش شهروندان با متغیرهای تبلیغات رسانه‌ها و باورهای هنجاری مثبت و معنادار است؛ اما نسبت به متغیر آسیب‌های اجتماعی‌شان منفی و معنادار و نسبت به متغیر انتظار از فوائد حضور مهاجران فاقد رابطه معنادار بوده است؛ درحالی‌که یافته‌ها در بخش مهاجران افغانستانی نیز نشان داد که به‌طورکلی نگرش مهاجران به جامعه میزبان بیشتر از میانگین و مثبت بوده است.

بر پایه نتایج تحلیل‌های پژوهش زندی ناوگران و همکاران (۱۴۰۱) با عنوان «درک مهاجران از فاصله اجتماعی با ایرانیان: پژوهش کیفی در بین مهاجران افغانستانی» ۷ مقوله اصلی فاصله نهادی، فاصله‌گذاری رسانه‌ای، فاصله عاطفی، محدودشدن سقف آرزوها، پروبلماتیک‌شدن تعلق، ترجیح تعاملات درون‌شبکه‌ای، ازدواج بین‌ملیتی به‌عنوان تهدید و فرصت استخراج شد. براساس نتایج، فاصله‌گذاری اجتماعی با

مکان را تعریف می‌کند و تغییر می‌دهد» (Ashcroft et al., 2007) به نقل از بوربور، ۱۳۹۳: ۲۶۲). به اعتقاد اشکرافت تفکیک فضا و مشخص کردن ملک خصوصی و به تبع آن مالکیت زمین با فلسفه غرب بنا نهاده شده است. برای مقابله با این نگرش به مکان و باتوجه‌به اینکه نمی‌توان نظام مالکیت را برجید، اشکرافت پیشنهاد می‌دهد که لازم است «ظرفیت بازسازی، مذاکره و دوباره‌سازی و جایگزینی مرزها» را وسعت دهیم (بوربور، ۱۳۹۳: ۲۶۳). این امر به این معناست که مرزبندی‌های تبعیض‌آمیز پیشین که حق مالکیت را براساس نژاد و ریشه‌های اجدادی می‌شناخت، برداشته شوند و قوانین و ساختارهای فرهنگی-اجتماعی با در نظر گرفتن حق مالکیت و تعلق به سرزمین برای مهاجران و اقلیت‌ها بازبینی شوند؛ دراین‌صورت به‌جای پذیرش ناخانه‌بودن و احساس تعلق‌نداشتن به سرزمین، نیاز است که شرایط احساس تعلق به میهن و یافتن خانه تازه دوباره ایجاد شود. شرط لازم برای رفع احساس تبعید نیز در ساختن محیط زندگی و شروع پیوندهای جدید با آن محیط است (بوربور، ۱۳۹۳: ۲۶۴)؛ براین‌اساس هرچند پیداکردن خانه و میهن در مفهوم سنتی که به سرزمین تولد و محل شکل‌گیری هویت اطلاق می‌شد، دیگر موضوعیت ندارد، همچنان نیاز است که پیوند انسان‌ها با محیط زندگی به شکلی ریشه‌ای باسازی شود (بوربور، ۱۳۹۳: ۲۶۲).

برای ارزیابی اعتبار نظریه‌های مذکور و اینکه کدام رهیافت می‌تواند جوامع پسااستعماری را به بازسازی ارتباطی معنادار و ریشه‌ای با خانه و وطن رهنمون شود، لازم است رهیافت‌ها را به تعبیر ادوارد سعید^۱ در «پیچیدگی موقعیتی»^۲ فهم کرد (Said, 2000) به نقل از بوربور، ۱۳۹۳: ۲۷۸) که درخصوص بحث مهاجرت و دیاسپورا نمود دارد. در بحث مهاجران، حقوق انسانی بر تبادل فرهنگی اولویت دارد. حقوق انسانی مهاجران شامل حق شهروندی، آزادی مذهب، حق آزادی فعالیت‌های فرهنگی و رسوم قومی در کشور میزبان است (رضایی و اسدی امجد، ۱۴۰۱)، این درحالی است که همواره حق بازگشت به

¹ Edward Said

² Situational Complexity

فرایندهای مرزبندی سروکار دارد و بر مکانیزم‌هایی استوار است که در سه سطح نهادی، ساختاری و نمادین عمل می‌کنند. فرایند فاصله‌گذاری اجتماعی در بین مهاجران افغانستانی در ایران، مرزبندی دوسویه را به وجود آورده است.

پژوهش فولادیان و خاوری خراسانی (۱۴۰۰) با عنوان «سنجش فاصله اجتماعی دانشجویان دانشگاه فردوسی مشهد با چهار ملیت افغانستانی، عراقی، هلندی و آمریکایی» با هدف بررسی نگرش دانشجویان دانشگاه فردوسی مشهد به چهار ملیت عراقی، افغانستانی، آمریکایی و هلندی انجام شده است. یافته‌ها نشان داد که دانشجویان ایرانی تفاوت چشمگیری در نگرش خود به این چهار ملیت دارند. مطابق با نتیجه این پژوهش، هلند به عنوان نماینده اروپاییان از بیشترین میزان پذیرش و در مقام‌های دوم و سوم به ترتیب آمریکا و افغانستان قرار دارند و در آخر، عراق کمترین میزان پذیرش را در بین دانشجویان ایرانی دارد.

در پژوهش مرادی و جمشیدی (۱۴۰۱) با عنوان «بررسی وضعیت مهاجران افغانستانی در مجموعه کورسرخ براساس گفتمان دیاسپورایی»، تلاش شده است تا ویژگی‌های شخصیتی و معضلات و مسائل موجود در میان هر گروه از مهاجران افغانستانی در این مجموعه، تحلیل و بررسی شود. نتایج نشان می‌دهد که تعداد کمی از مهاجران، تمایل به بازگشت به سرزمین مادری داشته و در نقطه مقابل، طیف گسترده‌ای از مهاجران به طور کامل از سرزمین اجدادی دل بریده‌اند و مایل به توطن در سرزمین جدید هستند. گروهی نیز هستند که دچار سرگردانی دائمی میان سرزمین اصلی و وطن جدیدند و این سرگردانی دائمی باعث آسیب‌های جدی بر روان آنان شده است.

مرادی و چالاک (۱۴۰۰) طی پژوهشی با عنوان «نقد مجموعه داستان «چشم سگ» از عالیه عطایی براساس مفهوم بیگانگی از ژولیا کریستوا اندیشمند و نظریه پرداز فرانسوی» به بررسی و تفسیر انتقادی معضلات و دغدغه‌های مهاجران افغانستانی در این مجموعه با به خدمت گرفتن دانش

روان‌شناسی پرداخته‌اند. نتایج نشان داد که معضلات آلوده انگاشته شدن از سوی میزبان، تعلق‌نداشتن به سرزمین جدید، تعلیق در زمان، رجعت به دوران پرشکوه گذشته و ناکارآمدی لهجه سرزمین مادری اصلی‌ترین مشکلات شخصیت‌های مهاجر در مجموعه داستان «چشم سگ» محسوب می‌شوند.

فلاح و همکاران (۱۳۹۵) طی مقاله‌ای با تمرکز بر رمان‌های ادبیات مهاجرت، تأثیر مهاجرت بر عناصر هویت‌ساز سرزمین مادری را بررسی کرده‌اند و از دیدگاه سپهر نشانه‌ای یوری لوتمان بهره جسته و به این نتیجه رسیده‌اند که به حاشیه رفتن قدرت‌های حامی هویت ملی مهاجران در سرزمین جدید باعث بروز بحران‌های هویتی در آنان می‌شود و آن‌ها را در میانه طیفی از بی‌هویتی متغیر، بحران هویت و هویت آستانه‌ای قرار می‌دهد.

یحیائی و کیا (۱۳۸۸) به مطالعه‌ای با عنوان «انگاره‌های هویت فرهنگی و هویت ملی ملت‌های ایران و افغانستان با تأکید بر نگره‌های مهاجران افغانی به ایران» با هدف شناسایی هویت فرهنگی مشترک ایرانی و افغانی پرداختند. نتایج نشان داد که اشتراکات فرهنگی دو ملت ایران و افغانستان، هویت فرهنگی افغانیان و ایرانیان را از آشخوری واحد می‌داند و تنها در صورت پذیرا بودن تکثر فرهنگی است که می‌توان هویت فرهنگی ایرانی را سایه‌بانی ریشه‌دار بر سر فرهنگ‌های متنوع قرار داد و وحدت هویت فرهنگی را تحقق بخشید.

نتایج تحقیق زندی ناوگران و همکاران^۱ (۲۰۲۴) در مطالعه‌ای با عنوان «برداشت مهاجران افغان از سیاست‌های همگرایی در ایران» حاکی از آن است که قوانین و سیاست‌های کنونی مهاجرت در ایران به نابرابری‌های اقتصادی، فرصت‌های آموزشی محدود، انزوای اجتماعی و چالش‌های هویتی برای مهاجران افغان منجر شده است. سیاست‌های ادغام ایران به سمت طرد می‌رود؛ در نتیجه، مهاجران افغان

¹ Zandi-Navgran et al.

دارند. تجزیه و تحلیل چندمتغیره نشان داد که عوامل اجتماعی-جمعیت‌شناختی مانند جنسیت، تحصیلات، قومیت، تبعیض درک‌شده، بافت خانواده، ویژگی‌های محله، مدت و شهر محل سکونت با الگوهای سازگاری آن‌ها مرتبط است.

جمع‌بندی تحقیقات انجام‌شده نشان می‌دهد که مطالعه بازنمایی هویت مهاجران نسل دوم ایرانی-افغانستانی تبار اندک بوده و بیشتر توجه محققان بر عوامل شکل‌گیری فاصله اجتماعی جامعه میزبان و مهاجران به صورت کلی بوده است و چنین نتیجه گرفته‌اند که معمولاً بازنمایی هویت با ایجاد فاصله نهادی، فاصله‌گذاری رسانه‌ای، فاصله عاطفی، پروبلماتیک شدن تعلق و ترجیح تعاملات درون‌شبکه‌ای به تصویر کشیده شده است. همچنین، تحقیقات اندکی درخصوص بررسی انتقادی معضلات و دغدغه‌های مهاجران افغانستانی صورت گرفته است که تأثیرات آن بر بحران‌های هویتی‌شان را نشان می‌دهد. مقاله حاضر بر مطالعه چگونگی بازنمایی زنان مهاجر نسل دوم ایرانی-افغانستانی تبار در ژانر جستار متمرکز است؛ بدین ترتیب نوآوری مقاله حاضر در مقایسه تحولات هویتی زنان مهاجر در جامعه میزبان و چگونگی بازنمایی آن در ادبیات داستانی معاصر افغانستان است.

چارچوب روشی

در این مطالعه، از رویکرد کیفی و روش تحلیل روایت سیمور بنجامین چتمن^۳ ۱۹۷۸ استفاده شده است که در تحلیل متون علاوه بر ظاهر متن، به معانی ضمنی و پنهان آن نیز توجه دارد.

چتمن روایت را به دو عنصر اساسی «داستان» و «گفتمان» تفکیک کرده است؛ داستان محتوای بیان روایت و گفتمان فرم بیان آن است (چتمن، ۱۳۹۰: ۱۹). پژوهش حاضر از روش سه مرحله‌ای تبعیت می‌کند: داستان، گفتمان، ایدئولوژی. با به خدمت گرفتن روش چتمن، علاوه بر داستان جستار به گفتمان حاکم بر آن نیز پرداختیم و رابطه آن را با ایدئولوژی حاکم بر

احساس تعلق ضعیف در کشور میزبان را تجربه می‌کنند؛ بنابراین، اجرای نظریه‌ها و سیاست‌های یکپارچه‌سازی نشان‌دهنده ترویج نوعی ازهم‌گسیختگی است. چنین سیاست‌هایی نه تنها مانع جذب مهاجران می‌شود، بلکه مانع از پیشرفت کلی کشور میزبان می‌شود و در نتیجه انسجام اجتماعی را تضعیف می‌کند.

کشاورزی و همکاران^۱ (۲۰۲۴) در مطالعه‌ای با عنوان «گرفتارشدن بین دو دنیا: تغییر هویت اجتماعی در میان نسل دوم مهاجران افغانستانی در ایران» فرایندهای هویتی در میان نسل دوم افغان‌های مقیم ایران بررسی کرده‌اند. یافته‌ها نشان می‌دهد که تلاش‌های جوانان افغان برای ادغام بیشتر به دلیل واکنش‌های نامطلوب جامعه میزبان، همراه با محیط تبعیض‌آمیز شکست می‌خورد. نتایج همچنین نشان می‌دهد که شرکت‌کنندگان از منابع اجتماعی-روانی مرتبط با عضویت قبلی خود در گروه‌ها بی‌بهره‌اند که این امر به تضعیف بیشتر سلامت روانی آن‌ها منجر می‌شود. در نهایت مشارکت در برچسب‌زدایی، شکل‌گیری پیوندهای اجتماعی هدفمند و توسعه هویت جهانی در میان شرکت‌کنندگان را می‌توان به عنوان مکانیسم‌های اصلی هویت‌محور برای عبور از چالش‌های طرد شدن از سوی فرد و جامعه میزبان در نظر گرفت.

عباسی‌شوازی و صادقی^۲ (۲۰۱۵) در مطالعه‌ای با عنوان «سازگاری فرهنگی-اجتماعی نسل دوم افغانستان در ایران» با پیمایش بر روی ۵۲۰ نفر از افغان‌های نسل دوم به این نتیجه رسیدند که اسکان طولانی مدت مهاجران افغانستانی در ایران همراه با باروری بالای آن‌ها، با ظهور «نسل دوم» تحول مهمی در ترکیب جمعیت آن‌ها ایجاد کرده است. افغان‌های نسل دوم الگوهای سازگاری متنوعی دارند. ادغام، رایج‌ترین الگوی انطباق و فرهنگ‌پذیری است (که در بین ۳۵٫۸٪ از پاسخ‌دهندگان مشاهده شده است) و پس از آن جدایی (۳۳٫۳٪)، جذب (۱۷٫۱٪) و به حاشیه‌رانده شدن (۱۳٫۸٪) قرار

^۱ Keshavarzi,

^۲ Abbasi-Shavazi & Sadeghi

^۳ Seymour Benjamin Chatman

جُستار منتخب بررسی کردیم.

۱-داستان: درواقع به محتوای روایت مربوط می‌شود که شامل رخدادها، موجودها (شخصیت‌ها و شرایط زمانی و مکانی) و مادهٔ محتوا (آدم‌ها، چیزها و... در مقام محتوای رمزه‌های فرهنگی) می‌شود (آقابابایی، ۱۴۰۳: ۱۴۱). در پژوهش حاضر بر شخصیت زنان نسل دومی مهاجر افغانستانی تبار به‌عنوان مجموعه ویژگی‌های ظاهری و رفتاری تأکید شده است که به‌واسطهٔ آن معرفی و بررسی شده‌اند. به علاوه، کنش‌هایشان که در جریان داستان انجام می‌دهند، نیز در نظر گرفته شده است. فضاهایی که زنان در آن حضور دارند مانند خانه، جمع خانواده، جمع هم‌وطنان، محوطهٔ پارک، خیابان، کافه و دانشگاه به‌عنوان زمینه و محیط تحلیل شدند؛ محیط^۱ جایی است که رخدادها و اتفاقات برای شخصیت‌ها می‌افتد؛ بنابراین، در سطح داستان یا محتوای روایی سه اِلمان شخصیت، کنش و محیط را به‌مثابه بستر رخدادها تحلیل کرده‌ایم.

۲-گفتمان یا «پیرنگ»: به شیوهٔ کنارهم قرار گرفتن رویدادهای اصلی هر روایت اشاره دارد تا نشان دهد وقایع یک داستان در یک سیر زمانی چگونه اتفاق می‌افتند (چتمن، ۱۳۹۰: ۱۹). در این مطالعه برای تحلیل سطح و جهت‌گیری گفتمان حاکم بر جُستار، بر چینش رخدادهای منتخب پیش‌روی شخصیت‌ها و نحوهٔ واکنش‌شان به این رخدادها متمرکز شدیم. به‌علاوه برای بررسی ساختار انتقال روایت به شناسایی تمهیدات داستان نظیر صدای راوی، مؤلف واقعی، مؤلف ضمنی، راوی، مخاطب ضمنی، خوانندهٔ واقعی، زمان روایت‌گری داستان، سیالیت ذهن مؤلف (تک‌گویی درونی، برداشت‌های حسی) پرداختیم.

۳-ایدئولوژی: لُووت با تشریح رابطهٔ میان متن و گفتمان، توضیح می‌دهد که گفتمان سیستمی از ارزش‌های ایدئولوژیک است که متن را با تلفیق منابع متعدد به‌طور غیرمستقیم بیان می‌کند؛ چنانچه چتمن گفتمان را راهی برای روایت داستان

می‌داند. لوٲ معتقد است که ایدئولوژی روشی هدفمند برای روایت داستان است؛ هدفی که به سیستمی ایدئولوژیک و ارزش‌های آن ارجاع دارد (Lothe, 2000 in: Aqababae et al., 2021: 259).

در این مطالعه، گفتمان داستان با ایدئولوژی‌های حاکم بر ادبیات مهاجرت پیوند خورده است. در این مطالعه قصد بر آن بوده است که در فاز اول پژوهش با به خدمت‌گیری روش تحلیل روایت چتمن در سطح داستان و گفتمان به روایت داستانی بپردازیم و در فاز دوم، روایات تحلیل‌شده را به ایدئولوژی‌های حاکم در ادبیات مهاجرت مرتبط سازیم.

برای تحلیل داده‌ها با تمرکز به این ۴ سوال: ۱- به چه چیزی توجه کنیم؟ ۲- چرا باید به چنین چیزی توجه کنیم؟ ۳- آنچه که به آن توجه کرده‌ایم را چگونه می‌توانیم تفسیر کنیم؟ ۴- چگونه می‌توانیم تفسیر ما درست است؟ تحلیل اطلاعات، با الهام از تکنیک لیبلیچ و همکاران^۲ (1998) انجام پذیرفت (Lieblich et al., 1998) به نقل از آقابابایی، ۱۴۰۳: ۲۲۴). در رویکرد منتخب، جُستار متناسب با معنای انتقالی مرتبط به واحدهای کوچک‌تر شکسته شد و محتوای هر بخش را متناسب با عناصر (رخدادها، کنش‌ها، حوادث و...) و درون‌مایه‌های روایت در دل خرده‌پیرنگ‌های موجود در جُستار توصیف کردیم و درنهایت این توصیف‌ها را به قالب متن جدید درآوردیم؛ به‌این‌صورت که در ابتدا جمله‌های صریح مهم و اجزای ساختار روایت، شناسایی شدند؛ سپس مقولات محتوایی براساس کدهای نظری (کدهای برگرفته از چارچوب نظری) و کدهای تجربی (کدهای برگرفته از خود متن) تعریف شدند. در مرحلهٔ بعد داده‌های خام سامان‌دهی و در قالب مقولات تعریف شدند و در مرحلهٔ آخر یافته‌ها توضیح داده شدند و از نظریه‌های پیشین در حکم منبع تفسیر استفاده شد.

در این مطالعه، جُستار «بی‌محتوای بودن فرم افغانی به‌شدت آزار می‌داد» متناسب با محتوای آن انتخاب و تحلیل شد که

² Lieblich et al.

¹ Setting

برای بازگشت به افغانستان را به‌عنوان وطن اصلی خود دارد یا خیر؟!

زن در پاسخ به دعوت ملالی، از حضور در افغانستان امتناع می‌ورزد و برای انجام مصاحبه مستند، ملالی را به تهران به‌عنوان خانه اصلی‌اش ملزم می‌کند: «گفتم خانه‌ام ایران است و تو که می‌خواهی فیلم بسازی بیا تهران» (عطایی، ۱۳۹۹: ۹۹).

ملالی به اقتضای ساخت فیلم‌اش به درخواست زن پاسخ مثبت می‌دهد و سفر شش روزه خود به تهران را آغاز می‌کند. در اولین ملاقات حضوری با زن در تهران حول محور موضوعاتی همچون مهاجر، مهاجرت، تجربه زندگی در خارج از افغانستان (تهران و برلین، ...) و محتوایی گفت‌وگو می‌کنند که می‌بایست جلوی دوربین راجع به آن صحبت شود، در حین مباحثه، زن اذعان می‌کند که منظور ملالی از مفهوم «مهاجر» را درک نکرده است و می‌بایست این واژه برای او تبیین شود؛ زیرا در بطن گفت‌وگوها ایشان راجع به تعریف مفهوم مهاجرت توافق نظر نداشتند، چنانچه ملالی معتقد بود: «مهاجرت چیزی شبیه سوارشدن در بالن است و می‌شود همه چیز کشور دوم را از دور تماشا کرد. می‌شود دور ایستاد و جهان را در امنیت کشور دوم دید» (عطایی، ۱۳۹۹: ۱۰۰)؛ درحالی‌که زن بر این باور است که: «مهاجرت شبیه خوردن قهوه‌ای تلخ است که در عین تلخی، آرام‌بخش است و مهاجر موفق کسی است که مثل شکر در قهوه حل شود، شیرین کند و بودنش را طعم بدهد در سرزمینی که پناهش شده است» (عطایی، ۱۳۹۹: ۱۰۰).

در آخرین روز حضور ملالی در تهران، زن در محوطه پارک لاله جلوی دوربین ملالی می‌نشیند و در جواب به سؤال آخر که پرسیده شد: «حاضری برگردی افغانستان؟ می‌خندد و می‌گوید: نه، بچم افغانی نمی‌داند» (عطایی، ۱۳۹۹: ۱۰۱). بعد از جواب زن، ملالی چند ثانیه‌ای معطل می‌کند، سرش را با افسوس به چپ و راست تکان می‌دهد و می‌گوید: «تمام!» (عطایی، ۱۳۹۹: ۱۰۱).

درنهایت، مستند ملالی آماده می‌شود و او برای نمایش فیلمش در کابل، بار دیگر زن را به افغانستان دعوت می‌کند.

راجع به بازنمایی هویت زنان مهاجر نسل دوم ایرانی-افغانستانی تبار است و درک عمیقی از موضوع منتخب این مطالعه می‌دهد؛ ازاین‌رو، نمونه‌گیری این مطالعه هدفمند از نوع تک‌موردی^۱ (مورد غنی) است.

در تحقیقات کیفی به‌جای تأکید بر پایایی و روایی، از مفهومی به‌نام مشروعیت‌بخشی استفاده می‌شود. این امر مشتمل بر چهار عامل است که اعتمادسازی را در متن تحقق می‌بخشد. این چهار عامل عبارت‌اند از: استفاده از چند روش گردآوری داده‌ها، بازرسی مسیر کسب اطلاعات، واریسی از سوی افراد تحت بررسی و استفاده از گروه پژوهشی (ویمر و دومینیک، ۱۳۸۴: ۱۷۲-۱۷۱).

در این پژوهش علاوه بر تجزیه و تحلیل اطلاعات بر مبنای الگوی سیمور چتمن و استفاده از منابع اسنادی، دو کارشناس مرتبط بازرسی مسیر کسب اطلاعات را انجام داده‌اند؛ به‌این‌ترتیب که نتایج به کارشناسان ارائه شد و آن‌ها به‌طور دائم پژوهش را رصد کردند و آرای خود را ارائه دادند.

یافته‌ها

داستان

جستار منتخب تعامل میان زن نویسنده ایرانی-افغانستانی تبار در نقش شخصیت اصلی داستان با زن مستندساز آلمانی-افغانستانی تبار به نام ملالی را روایت می‌کند. داستان با درخواست ملالی آغاز می‌شود که شخصیت اصلی را برای حضور در افغانستان دعوت می‌کند. این دعوت در راستای تولید مستندی به سفارش دولت وقت افغانستان و به کارگردانی ملالی صورت گرفته است. هدف از تماس ملالی و دعوت از این زن برای حضور در فیلم مستندش، بازنمایی تصویری از زن افغان نسل دوم مهاجر و به‌عنوان نماد زنان موفق افغانستانی در کشورهای مهاجرپذیر بوده است. این دعوت همچنین به‌منظور پاسخ به این پرسش مطرح شده است که آیا باتوجه به سبقت زندگی فردی و اجتماعی، فعالیت‌ها و اعتباری که او در ایران کسب کرده است، تمایلی

¹ Singel Case Sampling

این‌بار، برخلاف دعوت پیشین، وسوسه دیدن فیلم باعث می‌شود زن ترغیب شود و تصمیم سفر به افغانستان را بگیرد. روز موعد فرا می‌رسد. ملالی پیش از اکران فیلم، دیداری را با زن در یکی از کافه‌های سرپل کابل ترتیب می‌دهد. بعد از احوال‌پرسی‌های مقدماتی، ملالی بی‌مقدمه می‌گوید: «بالاخره تو هم به این نتیجه خواهی رسید که باید برای کمک به زن‌ها هم که شده، برگردی» (عطایی، ۱۳۹۹: ۱۰۳). زن در پاسخ به اظهار ملالی وانمود می‌کند که غمگین است و در همین حین می‌گوید: «از من که کاری ساخته نیست!» (عطایی، ۱۳۹۹: ۱۰۳). در ادامه صحبت به موضوعاتی همچون بازسازی و نوسازی‌های شهری افغانستان، خیابان‌ها و ساختمان‌های جدید و پاساژهای نوظهور سرپل کابل و حتی فضای تغییر یافته کافه مبنی بر نصب شدن تابلوهای بزرگ، عکس‌های مستند از جنگ و دوران‌های سقوط کابل می‌پردازند. پس از آن ملالی بی‌وقفه با جملات کلی در تلاش برای متقاعد کردن زن برای بازگشت او به وطن و در مقابل مقاومت زن در برابر این خواسته است؛ چنانچه زن بر این باور است که افغانستان را نمی‌شناسد: «باور کن من اینجا را نمی‌شناسم» (عطایی، ۱۳۹۹: ۱۰۶). ملالی می‌گوید: «بیشتر بمان، آشنا می‌شوی. من هم نمی‌شناختم...» (عطایی، ۱۳۹۹: ۱۰۶). زن می‌گوید: «فرق داریم، من بچه دارم» (عطایی، ۱۳۹۹: ۱۰۶). ملالی می‌گوید: «اینجا هم بچه‌ها کلان می‌شوند». زن پاسخ می‌دهد: «پدر بچه ایرانی است» (عطایی، ۱۳۹۹: ۱۰۶). ملالی می‌گوید: «این چیزها دیگر مهم نیست، راضی کن بیاید». در انتها، بحث بین آن‌ها به نتیجه نمی‌رسد و با جمله زن مبنی بر «بی‌خیال، من بلد این جور زندگی نیستم» (عطایی، ۱۳۹۹: ۱۰۶) پایان می‌یابد و تا موعد اکران فیلم یعنی فردای آن روز از یکدیگر خداحافظی می‌کنند. ملالی دم رفتن از زن قول می‌گیرد که در سفر بعدی‌اش به تهران با هم شهر را بچرخند و کافه بروند. زن نیز قول می‌دهد و می‌خندد و می‌گوید: «لااقل در تهران محافظ نمی‌خواهیم و می‌شود راحت چرخید. پسر عموم دورتر منتظرم ایستاده و ماشینی هم منتظر ملالی» (عطایی، ۱۳۹۹: ۱۰۶). در روز اکران فیلم، هنگام ورود زن به سالن اکران، ملالی روی

سن ایستاده و از پروژه و حمایت‌های دفتر رولا غنی سخن می‌گوید. زن در ذهنش مرور می‌کند که: «چه زبان ملالی خوب شده! بعد که نام اسپانسرها را ردیف کرد، با خود فکر کرد که چه زود مناسبات جذب سرمایه را یاد گرفته! و در آخر ملالی از اینکه پدر و مادرش او را افغانستانی به دنیا آوردند، تشکر کرد، زن فکر کرد که ملالی چقدر هم دروغ‌گو شده!» (عطایی، ۱۳۹۹: ۱۰۷). فیلم بدون تیتراژ از کافه‌ای در برلین شروع شد. نوزده نفر جلوی دوربین آمدند، از شهرها و کشورهای مختلف و تا حدود زیادی یک نکته را به‌طور مشترک بیان می‌کردند و آن این بود که برنامه‌ای برای بازگشت به افغانستان ندارند، مگر اینکه امکانات ویژه‌ای در اختیارشان قرار داده شود. آخرین مصاحبه‌شونده در ردیف نفر بیستم، زن شخصیت اول داستان بود. وقتی زن تصویر خود را روی پرده دید، اولین چیزی که به ذهنش رسید این بود: «چقدر در تهران راحت حرف می‌زنم. اصلاً من در تهران چقدر خوبم و با زمین و زمان یگانه‌ام، انگار در خانه‌ام هستم. در آخر مصاحبه، تصویر بسته‌ای در جواب برمی‌گردد یا نه؟ بر روی پرده نمایان شد. زن در جواب گفت: «بچه‌ام افغانی نمی‌داند» (عطایی، ۱۳۹۹: ۱۰۷). «دوربین در این لحظه بر روی چشم‌های زن زوم کرده بود. مردمک‌های چشمش دُ می‌زد. کمی که کادر بازتر شد، زن لبخند می‌زد؛ اما با چشم‌های هراسان به‌جای دوری خیره شده بود و انگار چیزی را جست‌وجو می‌کرد» (عطایی، ۱۳۹۹: ۱۰۸)، «به‌گونه‌ای که انگار مستأصل و بلا تکلیف و متناقض بود و تمام تلاشش را برای بازی من ایرانی‌ام، به خدمت گرفته بود؛ اما در شکار دوربین لو رفته بود، بیشتر از آنچه حتی خودش از خودش می‌فهمید» (عطایی، ۱۳۹۹: ۱۰۸).

تیتراژ پخش شد؛ اما زن نماند و از در پشتی سالن بیرون زد. زن بر این باور بود که «از دیدن خودش بر روی صفحه نمایش وحشت کرده. از جور اول خندیدنش و بعد باختن قافیه به مستندساز و ناتمامی این سؤال که چرا بر نمی‌گردد» (عطایی، ۱۳۹۹: ۱۰۹). زن کابل را ترک و به ایران بازگشت.

هشت ماه بعد، ملالی برای نمایش فیلمش در جشنواره

فیلم‌های مستند به ایران آمد؛ از این رو به زن پیام داد: «الوعده وفا، برویم تهران گردی و کافه گردی» (عطایی، ۱۳۹۹: ۱۱۰).

پیرو پیام ملالی، زن با خود مرور کرد: «تهران شهر من بوده؛ شهری که بیشتر سال‌های عمرم را در آن گذرانده بودم و توانسته بودم مثل همان شکر در قهوه حل شوم. ملالی را باید به ضیافت شهر آزادم ببرم.» (عطایی، ۱۳۹۹: ۱۱۰)

ملالی برای زن شال الوان بدخشانی سوغات آورده بود. جفتشان چوری افغانی^۱ بسته بودند و با خنده و شوخی سه خال ریز سیاه با مداد روی چانه‌شان زدند و قرار گذاشتند از صبح تا شب مثل دو دختر افغانی بچرخند و خوش بگذرانند. گشت‌وگذار را از خیابان جمهوری و کافه نادری شروع و ناهار را در رستوران گل رضاییه در خیابان سی تیر میل کردند و سپس به سمت انقلاب و دانشگاه تهران راهی شدند. با نگاهیان درب دانشگاه تهران چک‌وچانه زدند تا برای ورود به دانشکده هنرهای زیبا اجازه بگیرند، جایی که سال‌ها پیش زن در آن تحصیل کرده بود. ملالی دانشکده هنرهای زیبای برلین را با آنجا مقایسه کرد. او و زن با شور و شوق مشغول گفت‌وگو بودند و درباره هر چیزی صحبت می‌کردند، به جز رنج، مصیبت و مهاجرت.

نگرش زن به تهران این بود: «این اندازه مدارا را از شهر تهران می‌دانستم. تهران بزرگ من که می‌شد در آن از تهرانی‌ها، تهرانی‌تر باشی و دلت برای کوچه به کوچه‌اش بتپد» (عطایی، ۱۳۹۹: ۱۱۰). گویا قدم‌زدن زن و ملالی در محلات تهران باعث شده بود که رابطه‌شان صمیمی‌تر شود؛ چنانچه در حین گفت‌وگو بیشتر مسیرها را با هم پیاده طی کردند: «در حین مسیر گاهی سری به سمت‌شان می‌چرخید و لبخند می‌زد. گاهی کافه‌داری با مهربانی به آن‌ها متذکر می‌شد که اهل افغانستان، جای سبز دوست دارند و گاهی فروشنده‌ای خودش خریدار روسری و بدلیجات‌شان می‌شد و رنگ و جلوه‌شان را خریدار بود» (عطایی، ۱۳۹۹: ۱۱۰).

^۱ ازجمله اکسسوری‌های تزئینی به‌ویژه دستبند است که برخی از بانوان افغانستانی استفاده می‌کنند که به سه رنگ سبز، سرخ و سیاه رنگ‌آمیزی شده‌اند.

در تمام مسیر، مدتی که زن فخر تهران را فروخت، ملالی هم فخر برلین را فروخت که چه‌طور مهاجران در آن آزادند و چه خوشی‌ها که با رفقاییش در سال‌های تحصیل تجربه کرده است و در آخر گفت: «راست گفتم، مهاجر زننده نمی‌ماند مگر اینکه همان شکر در قهوه باشد. در همین حین ملالی اذعان کرد که فضای افغانستان غمگینش کرده» (عطایی، ۱۳۹۹: ۱۱۱). زن که متوجه شد ملالی از موضعش عقب‌نشینی کرده است، گفت: «تو هم راست گفتم. درنهایت من هم سال‌ها تهران را از توی بالن دیده‌ام. همیشه فاصله‌ای هست که می‌شود تهران را از خود تهرانی‌ها هم بهتر دید و فکر می‌کنم من دیده‌ام» (عطایی، ۱۳۹۹: ۱۱۱).

در حین گفت‌وگو خیابان امیرآباد را بالا رفتند، به بزرگراه رسیدند و در حاشیه اتوبان جلال و در پیاده‌روهای مشرف به دانشکده فنی دانشگاه تهران به سمت پل گیشا به راه خود ادامه دادند. در همین هنگام، سه پسر جوان با حالی نامتعادل از مقابل به آن‌ها نزدیک شدند.

یکی از پسرها پا سست کرد و به دوستانش گفت: «بچه‌ها به نظرتون این خانوم‌ها مال کجان یعنی؟» (عطایی، ۱۳۹۹: ۱۱۱). «همگی خندیدند و سه نفری چند قدم جلوتر آمدند و زن و ملالی دو نفری به میله‌های دانشگاه به هم چسبیدند. یکی از پسرها صورتش را نزدیک‌تر آورد، تا اندازه‌ای که بوی بد دهانش توی صورت زن خورد و قبل از اینکه بخواهد واکنشی نشان بدهد، با مشت توی شکمش کوبید؛ جوری که هم‌زمان مایع سوزناک زردآب از معده زن بالا زد و دهانش را سوزاند» (عطایی، ۱۳۹۹: ۱۱۱).

یکی دیگر از پسرها جواب داد: «بلوچن؟» (عطایی، ۱۳۹۹: ۱۱۱).

ملالی که رنگ به رو نداشت با جیغ بلندی گفت: «افغان هستیم. چی شده؟» (عطایی، ۱۳۹۹: ۱۱۲).

زن نمی‌دانست چه اتفاقی در حال رخ‌دادن است؛ اما می‌دانست که نباید در تهران فاخرش به او باش گفت «ما افغان هستیم، چراکه انگار در برلین فعلی به کسی بگویی من نازی هستم» (عطایی، ۱۳۹۹: ۱۱۲).

در ترافیک و شلوغی اتوبان، ماشین‌ها ایستاده بودند و کسی از ماشینش پیاده نمی‌شد. لابد خیال می‌کردند دعوایی شخصی است و به عادت مردمان تهران که زن از آن‌ها برای ملالی نگفته بود، می‌خواستند حریم خصوصی‌شان را در فضای عمومی اتوبان مراعات کنند. ملالی یک‌تنه می‌جنگید. با مشت و لگد و گاز، داد می‌زد و به آلمانی تهدیدشان می‌کرد و زن که به جنگ ملالی نگاه می‌کرد، احساس می‌کرد این دختر را چقدر نمی‌شناسد. عمده حرف‌های او باش در جنگ پنج‌نفره، توهین جنسیتی بود و زن زیر مشت و لگد، دلش می‌خواست ملالی نفهمد این‌ها چه می‌گویند. لاقلاً حالا که این‌طور با تمام توان و زبان آلمانی‌اش داشت از افغان‌بودنش دفاع می‌کرد. زن به پای یکی از او باش که به ملالی می‌کوبید، چسبیده بود و آن‌جا فهمید که دیگر از پششان بر نمی‌آید. شهودی آنی در مغز زن فرمان داد که به سمت اتوبان بدود و کمک بخواهد. وقتی چند راننده از ماشین‌شان پیاده شدند و به سمت‌شان آمدند، صورت ملالی یک دست خون بود و از گوشه دهانش هم خون بیرون می‌زد و زن که چشمش مشت خورده بود، از لای پلک نیمه‌باز می‌دید که ملالی دیگر فارسی حرف نمی‌زند، بی‌وقفه عربده می‌کشد. ملالی در نظر زن شبیه «ملالی میوندی» شده بود که هم‌نامش بود. ملالی میوندی چنان دخل انگلیسی‌ها را در جنگ میوند آورده بود که لقب ژاندارک افغان گرفته بود. ملالی دست‌هایش را دور گردن زن انداخت و به آلمانی چیزی گفت که زن کلمه راسیست را فهمید. مردانی که کتک‌خوردن زن و ملالی را تماشا کرده بودند، حالا داشتند او باش را مشت و لگد می‌زدند. یکی از او باش داد کشید: «حقشونه. افغانی‌ان! یه عمر به زن و دختر ما تجاوز کردن. اینجا چه گهی می‌خورن اینها؟» (عطایی، ۱۳۹۹: ۱۱۳).

ملالی که انگار برای اولین بار در ایران واژه «افغانی» را با تحقیر شنیده بود، با دهان پر خون بی‌وقفه جیغ می‌کشید. زن در این حین با خود گفت: «چیزی در شهر من بود که نمی‌توانستم در آن وضعیت حالی‌اش کنم، چی هست» (عطایی، ۱۳۹۹: ۱۱۳). مأموران انتظامی رسیدند و به کلانتری یوسف‌آباد

منتقل شدند. زن و ملالی دیگر با هم حرف نمی‌زدند. مأمور کلانتری از آن‌ها کارت شناسایی خواست. آن‌ها کارت ملی ایرانی و پاسپورت آلمانی را روی میز گذاشتند. مأمور بازجویی پرسید: «پس چرا به این او باش گفتید افغانی هستی؟!» (عطایی، ۱۳۹۹: ۱۱۳). زن در جواب مأمور کلانتری گفت: «دوتابعیتی هستیم» (عطایی، ۱۳۹۹: ۱۱۳). ملالی با اضطراب می‌لرزید که ناگهان مأمور زنی وارد اتاق شد و گفت باید پزشکی قانونی شدت جراحات شما را معاینه کند. زن و ملالی پشت سر مأمور زن به اتفاقی در طبقه بالا رفتند، به اتفاقی که مجهز به تخت و امکانات درمان سرپایی بود. در ابتدا زن معاینه شد، سپس نوبت ملالی شد. ملالی دست زن را گرفت و گفت: «تو هم باش، می‌ترسم» (عطایی، ۱۳۹۹: ۱۱۳).

زن کنار تخت ایستاده بود و دست ملالی را در دست گرفت. دو دندان‌ش شکسته بودند و روی صورتش زخم‌هایی دیده می‌شد. پزشک گفت لباسش را در بیاورد تا بدنش را ببینم. دست‌های ملالی کبود بود؛ اما حفره‌ای خالی و عجیب روی بازوی راستش دیده می‌شد که حتی از کبودی بدنش هم عجیب‌تر به نظر می‌رسید. انگار گوشت تنش را با چاقو بریده باشند یا هر چیزی که توانسته بود بافت را بخورد. دکتر پرسید: «این چیه؟» ملالی همان‌طور که می‌لرزید و دندان‌هایش به هم می‌خورد، گفت: «جای یک زخم قدیمی است و توضیح داد که در اردوگاه پناهندگان در آلمان به دنیا آمده و وقتی دو سالش بوده، یک پناهنده صرب ساکن همان اردوگاه که از مسلمانان متنفر بوده، بابت درگیری با پدر مسلمان ملالی او را شکنجه کرده و این از آثار همان شکنجه‌هاست» (عطایی، ۱۳۹۹: ۱۱۴).

زن دیگر چیزی از حرف‌های ملالی نمی‌شنید. روح زن انگار داشت زیر باران سنگ ابابیل جان می‌داد: «من ملالی را نشناخته بودم. قرار بعدی ما در برلین بود، برابر کمپ مهاجرین افغان که هنوز از جنگ فرار می‌کردند» (عطایی، ۱۳۹۹: ۱۱۴).

عناصر وجودی؛ شخصیت (خصلت‌ها)

بیاورند؟ آن‌ها که می‌خواستند مترقی باشند، چپ بودند، کمونیست بودند یا آن‌ها که مسلمان بودند، مجاهد بودند؟ سر می‌چرخاندم و سعی می‌کردم از این وضعیت متنفر نباشم؛ اما بوم و حتماً این جور واکنش از سر خشم به همان مفهوم وطن ربط داشت. با تمام این‌ها حسم به این کلمه، یعنی «وطن» گنگ بود. وطن در خیالم شبیه یک مفهوم انتزاعی می‌نمود. (عطایی، ۱۳۹۹: ۱۰۵) با دیدن صحنه‌های مزبور احساس خشم او به مردم وطن برافروخته‌تر می‌شد و همچنان مفهوم وطن و تعلقات آن برایش گنگ و مبهم بود. تاجایی که احساس می‌کند، افغانستان و کابل را نمی‌شناسد؛ بنابراین، مفهوم مهاجر را فرمی بدون محتوا در نظر می‌گیرد؛ چنانچه مهاجران افغانستانی را درگیر اصالت جعلی تعریف می‌کند که بر اثر مهاجرت دچارشان شده است و دائم در حال بازسازی و نوسازی آن هستند. «انگار وطن برای مهاجر فرمی دارد، فاقد محتوا و از این رو مهاجر مدام گرفتار تولید محتوا می‌شود» (عطایی، ۱۳۹۹: ۱۰۶).

در خط سیر داستان با حضور زن در مراسم اکران فیلم ملالی در دانشگاه کابل مواجه می‌شویم. در حد فاصل در ورودی دانشگاه تا ساختمان اصلی اکران فیلم، راوی خاطراتش را از گرایش‌های سیاسی و ایدئولوژیک پدر و صحبت‌های او دربارهٔ سنگ‌بنای دانشگاه طب که توسط عموی پدرش نصب شده است تا تیرباران شدن چندین تحصیل‌کردهٔ افغانستانی به علت گرایش‌های چپی و بررسی میزان سهمشان در آبادی یا ویرانی وطن را در ذهنش مرور می‌کند.

در ادامهٔ داستان حضور زن در مراسم اکران فیلم درحالی بازنمایی شده است که نظاره‌گر خود در فیلم مستند است؛ درحالی که با چشمان مضطرب و بلا تکلیفش به اطراف نگاه می‌کند و در این حین از خود بابت خوب بازی نکردن نقش ایرانی‌اش و باختن قافیهٔ مضطربش به دوربین مستندساز، شاکی و گلایه‌مند می‌شود؛ به گونه‌ای که به بازآفرینی مجدد هویت خود می‌اندیشد. «مستأصل و بلا تکلیف و متناقض، تمام تلاشم را برای بازی من ایرانی‌ام کرده بودم؛ اما در شکار دوربین لو رفته بودم. بیشتر از آنچه حتی خودم از خودم

جستار منتخب مشتمل بر دو شخصیت اصلی شامل زن مهاجر ایرانی-افغانستانی تبار نویسنده ساکن شهر تهران و ملالی، زن مهاجر آلمانی-افغانستانی تبار مستندساز مقیم افغانستان، و شخصیت‌های فرعی شامل پسرعموی زن، پسران جوان اوباش ایرانی، مأمور کلانتری و شخصیت‌های غایب از جمله پدر، عمو، پسرعمو و خاله زن است.

شخصیت اصلی اول داستان، زنی است متولد ایران از پدر و مادری افغانستانی که در سال‌های جنگ کمونیستی به ایران مهاجرت کرده‌اند. از آنجایی که زن در ایران متولد شده است و همسر ایرانی اختیار کرده و به تبع آن دارای فرزندی با هویت ایرانی است، خود را ایرانی، تهران را خانهٔ خود و ایران را موطن اصلی خود قلمداد می‌کند. در خط سیر داستان زن به مثابه مهاجری بازنمایی شده است که به نوعی در ابتدای جستار دچار هویت‌گزیزی و سپس در اواسط و انتهای جستار بازگشت به هویت انکارشده‌اش را تجربه می‌کند. به طوری که در ابتدای جستار در هویت جدید ایرانی-تهرانی استحاله شده است و مفهوم مهاجر و مهاجرت برای او معنای مشخصی ندارد. این طرز تلقی به پس‌زدن دعوت مقدماتی او برای بازگشت به وطن منجر شده است؛ اما پیرو دعوت مجدد از او و کنج‌کاوی‌اش به محتوای فیلم مستندساز و دیدار هم‌تبارانش، در سفری که به افغانستان دارد، در برابر فضای کابل و مردمانش احساس از خود بیگانگی می‌کند و این حس زمانی قوت می‌گیرد که در یکی از کافه‌های سرپل شاهد آن است که روی عکس‌های مربوط به جنگ، تصاویری از قلب و بادبادک توسط مردم کشیده شده است. از منظر او آرمان‌های جنگ با این نحوه برخورد، تقلیل و به نوعی به سخره گرفته شده است؛ از این روی از وضعیت افغانستان احساس انزجار می‌کند. همچنین با دیدن سربازهای خارجی سرتاپا مسلح در سطح شهر، به دنبال چرایی این اتفاق در قالب استفهام انکاری از خود است و نحوهٔ اقدامات گذشته پدران این سرزمین را مقصر وضعیت به وجود آمده می‌داند. «فکر می‌کردم کدام خطای پدرانمان باعث شد که چنین مترسک‌های ترسناکی سر از کوچه و خیابان‌های ما در

می‌فهمیدم.» (عطایی، ۱۳۹۹: ۱۰۹)

درواقع زن در لحظه تماشای فیلم از احساس متناقض و دوگانه درونی که به هویتش دریافت کرده بود، دچار عجز و درماندگی شد. «خودم را در آن مقدار استیصال نمی‌شناختم. مگر آدمی چند تا وطن دارد؟ می‌خواستم تکلیف معلوم باشم و هر کار می‌کردم، نبودم.» (عطایی، ۱۳۹۹) چنانچه هنگام خروج زن از سالن، دیگر از آن وجهه باصلابت و به‌خود مطمئن با قدم‌های محکم خبری نبود و به فردی مستاصل، متزلزل و نادان برخورد می‌شد.

«وقتی از پله‌های دانشکده ادبیات پایین آمدم، دیگر آن آدمی که محکم قدم برمی‌داشت، نبودم. عمومیم بودم که همراه با شاگردانش از پله‌ها پایین می‌رفت. دکتر ناصر خان بودم که در بیمارستان وزیر اکبرخان، سینه‌اش هدف رگبار کمونیست‌ها شده بود. پسرعمومیم بودم که گوشه‌ای نشسته بود و در نامه‌اش برایم از شوق خواندن شولوخف می‌نوشت. انار بودم با گیس‌های پرپشت مشکی و کتاب‌های انگلیسی زیر بغلش. زن عمومیم بودم که رد پسرش را در غذاخوری دانشگاه می‌زد تا زنده نگهش دارد و وقتی به محوطه دانشگاه رسیدم، پدرم بودم و رفقاش که قرار می‌گذاشتند، هم را نفروشدند و فروخته بودند. در شهودی چند دقیقه‌ای متوجه شدم شاید این چیزی که هستم را دوست نداشته باشم؛ ولی انگار من همینم با همین ردپاها بر جانم. همین مستأصل متزلزل نادان بر خویش.» (عطایی، ۱۳۹۹: ۱۰۹).

زن با چنین روحیه‌ای کابل را ترک کرد. «درحالی‌که سایه مردگانم همراهم بود، برگشتم ایران. بچه‌ام، همسرم، شغلم، دوستانم، خانه‌ام منتظرم بودند و ملالی را در کابل جا گذاشتم.» (عطایی، ۱۳۹۹: ۱۰۹).

از دیگر شخصیت‌های اصلی جستار، زن جوان افغانستانی به نام ملالی متولد و ساکن برلین از پدر و مادری افغانستانی است -خانواده ملالی در سال‌های جنگ کمونیستی به آلمان مهاجرت کرده بودند- ظاهر ملالی در اولین ملاقات با زن کاملاً اروپایی توصیف شده است؛ چنانچه با موهایی روشن و کک‌ومک‌های روی پوستش به‌نوعی ظاهرش به آلمانی‌ها

نزدیک‌تر است تا افغانستانی‌ها.

ملالی دانشجوی رشته سینما در دانشگاه هنرهای زیبای برلین است و به‌فراخور رشته‌اش، درخواستی مبنی بر ساختن مستندی درباره نسل‌های دوم و سوم مهاجرین افغانستانی از طرف دولت وقت افغانستان دریافت می‌کند. محوریت مستند با بررسی وضعیت مهاجران در جوامع میزبان و همچنین ترغیب آن‌ها به پاسخ به این سؤال که آیا تمایل به بازگشت مجدد به وطن دارند یا خیر و واکاوی دلایلشان، طراحی شد. در این جریان ملالی با شخصیت اصلی اول داستان در قالب یکی از مصاحبه‌شوندگان مستندش آشنا و در خط سیر داستان و در راستای رسیدن به هدف پروژه، برای آشتی زن با وطن و ترغیب او به بازگشتش به افغانستان با او گفت‌وگو و تبادل نظر می‌کند.

شخصیت ملالی به‌منزله زنی قوی، مبارز، وطن‌خواه و علاقمند به فرهنگ و سنت‌های افغانستانی بازنمایی شده است؛ به‌طوری‌که در سفرش به ایران برای زن، شال بدخشانی و چوری افغانستانی سوغات آورده که از لباس‌ها و زیورآلات محلی و سنتی افغانستان است، تا در تهران گردی بر سر و دستشان آویزان کنند. ملالی با شجاعتی که در مواجهه با تحقیر و حمله چند جوان اوباش ایرانی در دفاع از خود، هویت و هم‌وطن افغانستانی‌اش نشان می‌دهد، از نگاه زن به ژاندارک افغان (زن مبارز فرانسوی) و ملالی می‌بوندی (زن مبارز افغان) تشبیه می‌شود. ملالی در عین بر دوش کشیدن سختی‌ها و مشکلات و داشتن زخم‌های عمیق بر روح و جان از جمله زخم عمیقی که از دوران کودکی به یادگار بر بازویش نقش بسته است، همچنان روحیه مبارزه و مقاومت خود را نسبت به هویت افغانستانی و غیرتش را به هم‌وطنانش از دست نداده و به ساختن آینده‌ای بهتر برای وطن امیدوار است.

خصلت بارز بر ساخت‌شده ملالی در این جستار برخلاف شخصیت زن، حکایت از این دارد که در برابر استحاله‌شدن در فرهنگ دیگری، پذیرش صرف ندارد و همچنان برای هویت افغانستانی خود و افغانستان، احساس مسئولیت و تعهد

دارای تفکرات ایدئولوژیک بوده است؛ عمومی تحصیل کرده و استاد دانشگاه زن؛ پسرعموی اهل شعر و ادبیات زن و خاله زن به نام انار به مثابه یکی از زنان مهاجر افغانستانی که به کشورش برگشته و توسط طالبان، قربانی خشونت علیه زنان شده بود. هرچند در طی داستان از این شخصیت‌ها، طرح و تصویر ذهنی مشخص و معینی برای مخاطب ارائه نشده است، در فلش‌بک ذهنی و واگویه‌های راوی به گونه‌ای از آن‌ها روایت می‌شود که مفهوم است و برانگیختن حس همدردی و همذات‌پنداری مخاطب با راوی را ایجاد می‌کند.

شرایط زمانی و مکانی

زمان رویدادهای جُستار به سال ۱۳۹۵ خورشیدی و مکان‌های روایت مبتنی بر حرکت شخصیت‌های اصلی اول و دوم جُستار دربرگیرنده شهرهای تهران، کابل و برلین است.

از مکان‌های اشاره شده در تهران می‌توان به محوطه پارک لاله، خیابان جمهوری، کافه نادری، میدان انقلاب، دانشگاه تهران، خیابان امیرآباد، اتوبان جلال، دانشکده فنی دانشگاه تهران، پل گیشا، کلاتری اشاره کرد.

از مکان‌های مورد توجه جُستار در تهران، کافه‌ای است که اولین قرار ملاقات و دیدار شخصیت اصلی اول و دوم جُستار رخ می‌دهد و عمده بحث‌هایشان در رابطه با هویت، زبان مشترک، مهاجر و مهاجرت شکل می‌گیرد. از دیگر اماکن اشاره شده در تهران محوطه پارک لاله است که ضبط مستند ملالی در آنجا انجام شده است و شخصیت اول رو به دوربین او جواب نهایی مبنی بر عدم تمایل به بازگشت به افغانستان را اعلام می‌کند و باعث ناامیدی و تأسف ملالی می‌شود. در بخش سوم جُستار، حین تهران‌گردی زن و ملالی به گذر از خیابان‌های جمهوری، کافه نادری، میدان انقلاب و دانشگاه تهران و دانشکده هنرهای زیبا اشاره شده است.

تهران در این جُستار به مثابه شهری بزرگ و شلوغ با جمعیت عظیمی از فارسی‌زبانان معرفی شده است؛ چنانچه راوی، تهران را خانه فارسی‌زبانان معرفی کرده است: «تهران پایتخت فارسی‌زبانان است و خوب است که همه بفهمند

می‌کند؛ به طوری که در کشور بیگانه با افتخار، خود را افغانستانی معرفی و هویتش را اذعان می‌کند؛ در همین راستا در هنگام اکران فیلم از پدر و مادری تشکر می‌کند که او را افغانستانی به دنیا آورده‌اند. ملالی در خط سیر داستان با وجود مشکلات موجود در کشورش، با نگاهی مثبت و امیدوارانه به بهبود شرایط وطن، سعی در احیای فرهنگ اصیل افغانستانی از طریق به خدمت گرفتن پتانسیل‌های موجود به‌ویژه در جامعه مهاجرین و ترغیب آن‌ها به بازگشت و بازسازی وطن دارد.

از شخصیت‌های فرعی بازنمایی شده در جُستار، پسرعموی زن است که هنگام ورود او به کابل، از وی در فروگاه بین‌المللی کابل استقبال می‌کند و به خانه‌اش دعوت و طی اقامت و گشت‌وگذار در شهر، همراهی و محافظت‌اش می‌کند.

از دیگر شخصیت‌های فرعی در جُستار، بازنمایی شخصیت سه جوان اوباش ایرانی است که در یک مواجهه خیابانی در تهران با ملالی و زن درگیر می‌شوند. شخصیت جوانان اوباش بازنمایی از بینش قشر خاصی از ایرانیانی است که در زندگی اجتماعی و انتقال عناصر فرهنگ شفاهی‌شان در هم‌زیستی با جامعه مهاجرین افغانستانی، تعدی و تجاوز را تجربه و بر ساخت کرده‌اند که این خود بذر تنفر، انزجار و انتقام را در شاکله ذهنی و فکری برخی از آنان متجسم کرده است. در این جُستار جوانان مهاجرستیز ایرانی، زن و ملالی را به حکم افغانستانی بودنشان ضرب و شتم می‌کنند و شأن انسانی و هویتشان را زیر سؤال می‌برند و رفتار خود را مبنی بر حضور افغانستانی‌ها در کشورشان و پیامدهای منفی منتج از آن شامل تجاوز و ناامن شدن کشور، محق و مهاجرین افغانستانی را مستحق چنین برخوردی می‌دانند.

از شخصیت‌های فرعی دیگر جُستار، مأمور کلاتری است که در بازجویی‌اش از ملالی و زن متوجه دوتابعیتی بودن آن‌ها می‌شود و اذعان می‌کند که چرا خودشان را افغانی معرفی کرده‌اند!

از شخصیت‌های غایب در جُستار عبارت‌اند از: پدر زن که

پایتخت فارسی‌زبانان با پایتخت زبان فارسی در مفهوم متفاوت است. تهران پانزده میلیون فارسی زبان دارد و چه جمعیت هم‌زبان عظیمی در این شهر می‌چرخند. کجای دنیا می‌شود خانه فارسی‌زبانان باشد، جز چنین جایی با این جمعیت عظیم؟» (عطایی، ۱۳۹۹: ۱۱۱). افزون بر این، راوی در ابتدای جستار تهران را شهری امن با مردمانی مهربان و مهمان‌نواز توصیف کرده است؛ اما در انتهای جستار طی حمله چند جوان افغان‌ستیز در اتوبان جلال، گویی نقاب از چهره زیبایی تهران فاخر برکشیده می‌شود.

از مکان‌های اشاره‌شده در کابل فرودگاه بین‌المللی، خیابان‌ها، کافه‌ای در خیابان سرپل و دانشکده ادبیات است. فرودگاه بین‌المللی کابل به مثابه فضایی به ظاهر ناامن توصیف شده است که مسافران خارجی و همراهانشان هر لحظه امکان مواجهه با حمله ناگهانی تروریستی را متصور می‌شوند؛ چنانچه در سالن ترانزیت فرودگاه، جایی که پسرعموی زن برای استقبال او دست تکان می‌دهد و واژه الله‌اکبر را فریاد می‌کشد، باعث ترس و وحشت یکی از مسافران خارجی در فرودگاه می‌شود: «همراه با همان مسافران خارجی که از در سالن ترانزیت خارج شدم، پسرعمویم را دیدم که برایم دست تکان داد و با شوق فریاد کشید: «الله اکبر! نام خدا!» از الله اکبر گفتنش کیف زن بغل دستی‌ام افتاد و من خندیدم. لابد ترسیده بود و گمان کرده بود همین لحظه، حمله‌ای در کار است که آن‌جور با وحشت دوروبرش را می‌پایید. این جور ترس‌ها برای خود مردم کابل بی‌اهمیت است و شاید حتی به چشم‌شان نیاید؛ اما برای من که سال‌ها در جایی دورتر، چنین تعبیر و تفسیرهایی را شنیده بودم، قابل درک بود؛ اما ترس نداشت...» (عطایی، ۱۳۹۹: ۱۰۲).

از دیگر مکان‌های بازنمایی‌شده در کابل، خیابان‌های کابل است که باوجود سربازهای سرتاپا مسلح، گویی محاصره شده است؛ چنانچه دیدن این صحنه‌ها توسط زن، هراسش را از وطن بیشتر می‌کند و باعث می‌شود که به دنبال چرایی این اوضاع، پدران و نیاکانش را قضاوت کند و آن‌ها را مقصر بداند.

شهر کابل از نگاه راوی با نمایان‌شدن خیابان‌ها و پاساژهای جدید، شهری در حال بازسازی و نوسازی توصیف شده است؛ به‌طوری‌که ویتترین‌های لباس زنانه‌شان با فروشگاه‌های تهران آن‌چنان فرقی نداشت و حتی می‌شد رد پای طراحان لباس‌های ایرانی را در آنجا یافت؛ چنانچه گویی همه‌چیز در کابل در حال پوسته‌اندازی و بیرون‌آمدن از بافت سنتی به مدرن است.

از دیگر مکان‌های بازنمایی‌شده در کابل، کافه‌ای در خیابان سرپل کابل است که عمده گفت‌وگوی زن و ملالی حول محور محتوای مستند مبنی بر وضعیت مهاجرین افغانستانی و ایده بازگشت و کمک به آبادکردن افغانستان توسط نخبگان مهاجر در این مکان شکل گرفته است. کافه مدنظر، مکانی است که به گفته ملالی در دوره قدرت نیروهای مسلمانان افراطی برای مدتی تعطیل بوده و اکنون همه تجهیزات و امکانات آن نوسازی و دوباره راه‌اندازی شده است. فضای داخلی کافه با ترکیبی از استیل و نورهای نئون طراحی و با دیوارهایی پر از عکس‌های دوران جنگ تزئین شده است که تاریخ گرفتن آن‌ها ثبت شده، اما فاقد نام عکاس است. متناسب با روبه‌روشدن زن ایرانی-افغانستانی تبار با عکس‌های دوران جنگ بدون ذکر نام عکاس از یک سو و از سوی دیگر کشیده‌شدن شکلک‌های قلب و بادبادک بر روی عکس‌ها به‌زعم او گویی در وطنش فردیت هنوز معنا و مفهوم پیدا نکرده و بر واقعه تلخی چون جنگ، به‌نوعی فضای طنز تلخ گروتسکی سیطره پیدا کرده است که این خود باعث آزار و معترض‌بودن زن به وضعیت حاکم در افغانستان می‌شود: «چیزی در عکس‌های کافه بود که هرچه بیشتر نگاه می‌کردم، بیشتر آزارم می‌داد. کسی روی تصاویر با ماژیک قرمز قلب و بادبادک کشیده بود. روی عکس‌های سیاه‌وسفید از جنگ همچنین نماد مضحکی به صورت بدوی و بی‌سلیقه! ذهنم شروع کرده بود به خوانش نمادها، فکر می‌کردم در یک فضای پارودی هستم یا گروتسک. چه‌طور است که کسی به این نمادهای باسمة‌ای برای شادبودن معترض نمی‌شود؟ جنگ در عکس‌های روی دیوار به سخره گرفته شده بود و حتی

رویدادها برای مخاطب، مستندگونه و کاملاً باورپذیر بازنمایی شده‌اند؛ از این رو همه اطلاعات گذشته و حال را در اختیار شنونده روایت قرار می‌دهد و او را به تأمل و تفسیر نهایی دعوت می‌کند.

راوی ارتباط درونی بین عناصر موجود در کنش، رخدادها و مکان‌ها را ارائه داده که حول محور داستان شکل گرفته است (در ابتدای داستان می‌توان عدم ارتباط معنادار بین نیات و دیدگاه دو زن نویسنده و مستندساز هم‌وطن را از موطن اصلی، مهاجرت، مهاجر و هویت شکل گرفته در فرایند مهاجرت برداشت کرد؛ درحالی‌که در پایان داستان، تکثر دیدگاهی به سمت همگرایی گرایش پیدا می‌کند. زن به ایران حس تعلق و رضایت دارد که این امر ناشی از برقراری روابط سببی با جامعه ایرانی بوده است. در مقابل، او به افغانستان حس تعلق ندارد و به‌نوعی از موطن مادری خود هراس دارد. از دلایل این هراس مواردی همچون حضور بیگانگان مسلح، فضای جنگ‌آلود افغانستان، نادیده گرفتن عناصر فرهنگ افغانستان، بروز تفکرات جدید ریشه گرفته از نوسازی‌هایی بی‌توجه به پیشینه تاریخی و فرهنگی افغانستان است؛ علاوه بر این از دست دادن اعضای خانواده و نبود جذابیت یا انگیزه، امتیاز یا منابعی برای ماندن در افغانستان را در توجیهات زن می‌توان فهم کرد.

به‌علاوه از دلایل ارتباط رضایت‌بخش و توأم با حس تعلق ملالی به افغانستان می‌توان به گره خوردن اهداف ایدئولوژیک حاکم بر پروژه دانشگاهی‌اش در قالب طرح سفارش شده توسط دولت وقت افغانستان با نیات و دغدغه‌مندی‌های او از وضعیت افغانستان و جامعه مهاجرین اشاره کرد که از تداعی متوالی خاطرات تلخ دوران کودکی از شکنجه شدنش توسط پناهنده صرب مسلمان‌ستیز در زمان حضور او در اردوگاه پناهندگان آلمان ریشه گرفته است.

در انتهای داستان نیز با شکل‌گیری حس عدم اعتماد، امنیت، تعلق خاطر و هراس هر دوی آن‌ها از موطن‌های جدید (تهران و برلین) در پی بروز رخدادهایی همچون حمله اوپاش ایرانی و تداعی حمله انتقام‌آمیز پناهنده صرب مسلمان‌ستیز،

نمی‌فهمیدم در این ماجرا عمدی دخیل است یا نه. به ملالی گفتم: این همه کشتار را به مسخره گرفته‌اند، لابد به‌خاطر شروع دوران بازسازی است که مردم شاد شوند.» (عطایی، ۱۳۹۹: ۱۰۶)

از دیگر مکان‌های بازنمایی شده در جستار، دانشکده ادبیات دانشگاه کابل است؛ جایی که به دنبال هجوم و تعدی دشمنان داخلی و خارجی، آستن بسیاری از وقایع و کشتارها بوده و حال نیز به‌عنوان مکان اکران مستند ملالی انتخاب شده است. دانشکده ادبیات به‌مثابه فضایی تأثیرگذار و نوستالژیک بازنمایی شده است؛ چنانچه زن را به مرور ذهنی از شرایط و هویت خود، اقوام، نیاکان و هم‌وطنان و سرنوشتی که طی این سال‌ها برای موطنشان رقم خورده، واداشته است و او را منقلب و مستأصل می‌سازد و به بازشناخت جدیدی از خود نسبت به وطن هدایت می‌کند.

گفتمان

ساختار انتقال روایی: ساختار این داستان، جستار است. اتفاقات مبتنی بر روابط علی و خط سیر داستان به‌طور منظم، چیدمان شده است. راوی، همان شخصیت اول داستان، زن نویسنده مهاجر ایرانی-افغانستانی تباری است که به‌صورت اول شخص بازنمایی شده است و داستان را به‌طور مستقیم و از دنیای درونی و بیرونی خود با روشی نزدیک به خاطره‌گویی و گزارش‌نویسی یا همان جستار و با مونولوگ‌های درونی روایت می‌کند؛ بدین معنا که از ضمیر اول شخص «من» برای توصیف و تفسیر تمام وقایع و مشاهدات و باورهای خود استفاده می‌کند و دائم در حال تفسیر و نظر دادن و حتی قضاوت درباره وقایع و دنیای درونی شخصیت‌ها است و آن‌ها را در قالب تک‌گویی‌های درونی به شنونده روایت انتقال می‌دهد.

در بخش شرایط مکانی (چتمن، ۱۳۹۰) گویی پیش‌شناخت راوی از شخصیت‌های داستانی مبهم است؛ اما در ارتباط با رخدادها و مکان‌های روایت نسبتاً آشنا و مخاطب را در روند رخدادهای داستان با خود همراه می‌کند؛ تاجایی‌که

تجلی حس دغدغه‌مندی مضائف شخصیت‌ها را به خود، هم‌وطنان مهاجر و موطن مادری‌شان موجب می‌شود.

در خط سیر داستان و ارتباط درونی بین عناصر موجود در کنش، رخدادها و مکان‌ها، دیدگاه مؤلف ضمنی (ایدئولوژی حاکم در متن) را در حین بیان رخدادها بازنمایی کرده است؛ از این رو معناسازی متناسب با این روند، در جریان ذهن مخاطب ضمنی شکل گرفته است. در واقع مؤلف ضمنی جستار، خواننده واقعی را در درک شرایط و همذات‌پنداری و پذیرفتن زاویه دید راوی همراهی کرده است.

صدای راوی مبتنی‌بر کیستی راوی از نوع راوی درون‌رویدادی است؛ زیرا راوی مشاهداتش را بیان کرده و فاصله بین خواننده با جهان روایت‌شده را کم و بی‌واسطه کرده است. سطح روایت از نوع درون‌داستانی است؛ چنانچه راوی در جهان روایت‌شده، در داستان حضور دارد و برای مخاطبان همان داستان روایت‌گری می‌کند؛ یعنی هم‌سطح با جهان داستان و شخصیت‌های آن. دیدگاه‌های زن به‌مثابه شخصیت اصلی داستان را می‌توان در قالب معنای انتقال‌یافته تلقی کرد. درواقع، به محض پایه‌ریزی این معانی، از طریق یک روند درونی، مسائل مورد توجه و علایق شخصیت شناسایی شد. این روند امکان دسترسی به ضمیر ناخودآگاه شخصیت‌های داستان را فراهم کرد؛ تاجایی که به دیدگاه آن‌ها راه می‌یابیم و به‌نوعی، آگاهی از افکار این شخصیت‌ها ارتباط نزدیک‌تری میان روایت‌شنو و مؤلف ضمنی داستان ایجاد می‌کند. دیدگاه مؤلف ضمنی از طریق معنای مشاهده‌ای و انتقالی به روایت‌شنو انتقال می‌یابد و از این رو، دیدگاه چندمعنایی تعبیر می‌شود؛ بنابراین، صدای راوی را می‌توان از علائق شخصی مؤلف در راستای ایدئولوژی‌اش در بازنمایی هویت در زن مهاجر افغانستانی واکاوی کرد؛ برای مثال جایی که راوی نظر زن را راجع به سؤالات هستی‌شناسانه درباره هویت‌های ادراک‌شده‌اش به مذاقه می‌گذارد، معنای انتقال‌یافته را به خدمت گرفته است؛ «حتی حالا که در قلب کابل در انتظار قهوه نشسته بودم، باز دنبال ربط خودم می‌گشتم به کابل، به ملالی، به زنان قدرتمند

و به عکس‌های دیوار کافه. چیز قابل توجهی پیدا نمی‌کردم؛ اما می‌فهمیدم که شرایطم شبیه چیزی انتزاعی در رئالیسم است.» (عطایی، ۱۳۹۹: ۱۰۵)

به‌علاوه دیدگاه زن در انتقال عملکرد ملالی، دولت وقت افغانستان، اقوام و نیکان و حضور سربازان خارجی و... را می‌توان در قالب معنای مشاهده‌ای برداشت کرد: «از همان فرودگاه با دیدن سربازهای خارجی با آن سر و شکل سرتاپا مسلح با لباس‌های ضدگلوله، سرم را برای ندیدنشان چرخانده بودم.» (عطایی، ۱۳۹۹: ۱۰۵)

در بیان ثبت افکار شخصیت‌ها در روایت (چتمن، ۱۳۹۰) تکنیک تک‌گویی درونی استفاده شده است؛ زیرا ارجاع شخصیت به خود به‌صورت اول شخص انجام گرفته و در عمده موارد، لحظه آنی گفتمان همان لحظه آنی داستان و بیان‌کننده زمان گذشته و مقارن با کنش است. خاطرات و ارجاعات به گذشته نیز در زمان ماضی مطلق رخ داده است؛ به‌علاوه، زمان، اصطلاحات، شیوه انتخاب کلمات، انتخابات لغوی و نحوی به‌طور مشخصی متعلق به شخصیت داستان است. مؤلف سعی کرده است تا نقل قول مستقیم از ذهن خود ارائه دهد نه فقط از حیطه زبانی، بلکه از تمام خودآگاهی‌اش: «مستأصل و بلا تکلیف و متناقض، تمام تلاشم را برای بازی من ایرانی‌ام کرده بودم؛ اما در شکار دوربین لو رفته بودم. بیشتر از آنچه حتی خودم از خودم می‌فهمیدم.» (عطایی، ۱۳۹۹: ۱۰۸-۱۰۹)

بنابراین، در این داستان ثبت افکار نه تنها از تک‌گویی درونی بیان شده، بلکه ثبت برداشت‌های حسی را نیز در برمی‌گیرد که به وسیله ذهن شخصیت توسط کلمات به‌تصویر کشیده شده‌اند، نه اینکه فقط بیان شده باشند: «چطور است که کسی به این نمادهای باسمة‌ای برای شادبودن معترض نمی‌شود؟ جنگ در عکس‌های روی دیوار به سخره گرفته شده بود و حتی نمی‌فهمیدم در این ماجرا عمدی دخیل است» (عطایی، ۱۳۹۹: ۱۰۴).

نمود: در جستار منتخب، شیوه بیان از نوع کلامی است.

ایدئولوژی

براساس تحلیل‌های شخصیت، کنش و گفتمان که در قسمت‌های قبل اشاره شد، می‌توان گفت که این جُستار در ساختار روایی خود سه ایدئولوژی هویت‌گزینی، هویت سرگردان و بازگشت به هویت انکارشده را بازنمایی کرده است؛ چنانچه رفتار و گفتمان زن نویسنده افغانستانی در بخش ابتدای جُستار به سمت خودانکاری هویت افغانستانی‌اش سوق پیدا کرده است، تاجایی که تمایلی به بازگشت به افغانستان ندارد؛ این درحالی است که هویت ایرانی را به مثابه هویت اصلی، جایگزین کرده و توانسته است از یادمان سرزمین مادری دل بکند و به نوعی در فرهنگ جامعه میزبان استحاله شود و کشور میزبان را خانه خود و ایرانی‌بودن را هویت خود بداند و در آن ریشه بدواند؛ از این رو مفهوم مهاجر و مهاجرت برای او رنگ باخته و به مثابه فرمی فاقد محتوا تعریف شده است؛ اما طی سفری به افغانستان، رگه‌های هویتی افغانستانی او در پی یادآوری و مرور خاطرات دوران پایداری اقوام و خویشان و هم‌وطنان نسبت به وطنشان، تحریک می‌شود و او را در فضای بیناهویتی افغانستانی- ایرانی قرار می‌دهد و با سؤالاتی چالشی راجع به مفهوم وطن، مهاجر و هویت مواجه می‌سازد؛ تاجایی که در ابتدا به قضاوت و سرزنش نیاکان در نحوه حفاظت از وطن می‌پردازد و سپس به جایگاه خود و نحوه رویارویی با واقعیت افغانستانی‌بودنش ناگزیر توجه می‌کند؛ به بیان دیگر زن نه می‌تواند احساس تعلق خود به افغانستان را حفظ کند و نه اینکه توان دل‌بستن به ایران را دارد؛ این مسئله او را وارد فضایی بینابین می‌کند که در آن به دلیل رهایی از فشارهای هر دو فرهنگ مبدأ و مقصد، هویت سرگردان را تجربه می‌کند و در تلاش است تا هویت خود را بازسازی کند. در این مواجهه، زن نویسنده خود را فردی مستأصل، متزلزل و نادان به خویش توصیف می‌کند اما در بخش انتهای جُستار در پی حمله او‌باش ایرانی به زن و ملالی، با شکل‌گیری حس عدم اعتماد، امنیت، تعلق خاطر و هراس موجب تجلی حس همدلی و دغدغه‌مندی مضانف زن به هویت افغانستانی‌اش، هم‌وطنان

مهاجر و موطن مادری‌اش می‌شود. در این برهه، زن از سویی به دلیل بریدن از سرزمین اصلی، احساس بی‌ریشگی می‌کند و از سوی دیگر امکان ریشه‌دواندن در ایران را دشوار یا حتی ناممکن می‌بیند و در نتیجه، در فضایی واقع می‌شود که خود را آواره می‌یابد.

در نقطه مقابل شخصیت ملالی، خلق شده است که رؤیای بازگشت و وفاداری به سرزمین اصلی را موضوعی محوری قلمداد می‌کند؛ از این رو این شخصیت به مثابه فردی وطن‌خواه و علاقمند به فرهنگ و سنت‌های افغانستانی بازنمایی شده است که بنا به دغدغه‌مندی به موضوع مهاجرت نسل‌های دوم و سوم مهاجرین افغانستانی، در تلاش برای بازگرداندن این دسته مهاجرین به وطن است. ملالی با هویت افغانستانی‌اش فردی آگاه، متعهد، مبارز و وطن‌خواه و علاقمند به فرهنگ و سنت‌های افغانستانی بازنمایی شده است که از هویت افغانستانی‌اش دفاع و در برابر همه مصائب ناشی از این هویت می‌ایستد.

نتیجه

عالیه عطایی در جُستار «بی‌محتوای بودن فرم افغانی‌ام به شدت آزارم می‌داد» به روایت زنان افغانستانی پرداخته است که در طیف زنان مهاجر نسل دوم و سوم قرار می‌گیرند، تا از طریق مجموعه جُستارش به مثابه رسانه‌ای قوی برای بیان آزادی کامل درباره حقوق مهاجران و مقابله با مهاجرت‌ستیزی (مرادی و جمشیدی، ۱۴۰۱؛ مرادی و چالاک، ۱۴۰۰؛ بوربور، ۱۳۹۳)، درک مهاجران افغانستانی از فاصله اجتماعی با ایرانیان (فیروزی و همکاران، ۱۴۰۲؛ زندی ناوگران و همکاران، ۱۴۰۱؛ فولادیان و خاوری خراسانی، ۱۴۰۰؛ یحیائی و کیا، ۱۳۸۸) و تنازعات فرهنگی و بحران‌های هویتی (مرادی و جمشیدی، ۱۴۰۱؛ مرادی و چالاک، ۱۴۰۰؛ فلاح و همکاران، ۱۳۹۵؛ یحیائی و کیا، ۱۳۸۸) استفاده کند.

در ساختار روایی جُستار سه ایدئولوژی هویت‌گزینی، هویت سرگردان و بازگشت به هویت انکارشده بازنمایی شده است. رفتار و گفتمان زن به مثابه شخصیت اصلی اول داستان در ابتدای جُستار به سمت خودانکاری هویت افغانستانی‌اش

سوق پیدا کرده است، تاجایی که تمایلی به بازگشت به افغانستان ندارد و هویت ایرانی را به مثابه هویت اصلی، جایگزین کرده و توانسته است از یادمان سرزمین مادری دل بکند و به نوعی در فرهنگ جامعه میزبان استحاله شود. این نوع از بازنمایی هویت از زن در بخش مقدماتی جستار، به نوعی با رهیافت نظری تکثرگرایی هومی بابا همراستاست. چنانچه این رهیافت، مفهوم فرهنگ و خانه (یا میهن) را تغییر یافته می‌داند و در دنیای جهانی شده بر لزوم رهاکردن احساس تعلق به سرزمین مادری تأکید می‌کند (بوربور، ۱۳۹۳: ۲۵۶؛ نظری، ۱۴۰۱: ۱۹). به علاوه در این نظریه مفهوم خانه یا میهن زائد است و لازم است از احساس بی‌خانگی یا در خانه بودن به احساس ناخانگی رسید (Bhabha, 2013: 9-10). در این رهیافت، هویت نمی‌تواند در قالبی از پیش تعیین شده استمرار یابد (رضایی و اسدی امجد، ۱۴۰۱).

لیکن در بخش میانی جستار طی سفر زن به افغانستان، رگه‌های هویتی افغانستانی او در پی مرور خاطرات دوران پایداری اقوام و هم‌وطنان، تحریک می‌شود و او را در فضای بیناهویتی افغانستانی- ایرانی قرار می‌دهد و با سؤالاتی چالشی راجع به مفهوم وطن، مهاجر و هویت مواجه می‌سازد؛ تاجایی که جایگاه خود و نحوه رویارویی با واقعیت افغانستانی‌بودنش را ناگزیر می‌داند و او را به سمت هویت سرگردان ایرانی-افغانستانی سوق می‌دهد؛ به بیان دیگر زن نه می‌تواند احساس تعلق خود به افغانستان را حفظ کند و نه اینکه توان دل‌بردن از ایران را دارد؛ بنابراین، در شرایط استیصال در تلاش است تا به بازسازی هویت خود پردازد. این نوع از بازنمایی هویت زن مهاجر در این بخش از جستار به نوعی با رهیافت نظری مقاومت، با تأکید بر رویکرد سکنی‌گزینی بیل اشکرافت همراستاست؛ چنانچه در این رویکرد، به جای پذیرش ناخانه‌بودن و احساس تعلق‌نداشتن به سرزمین، نیاز است که شرایط احساس تعلق به میهن و یافتن خانه تازه دوباره ایجاد شود؛ براین اساس هرچند پیداکردن خانه و میهن در مفهوم سنتی که به سرزمین تولد و محل شکل‌گیری هویت اطلاق می‌شد، دیگر موضوعیت

ندارد، همچنان نیاز است که پیوند انسان‌ها با محیط زندگی به شکلی ریشه‌ای بازسازی شود (بوربور، ۱۳۹۳: ۲۶۲).

در نقطه مقابل، شخصیت ملالی خلق شده است که رؤیای بازگشت و وفاداری به سرزمین اصلی را محور قرار داده است؛ از این رو ملالی به مثابه فردی وطن‌خواه و علاقمند به فرهنگ و سنت‌های افغانستانی بازنمایی شده است که از هویت افغانستانی‌اش دفاع و در برابر همه مصائب ناشی از این هویت می‌ایستد. این نوع از بازنمایی هویت زن در بخش میانی جستار به نوعی با رهیافت نظری مقاومت از رابرت یانگ در قالب کلی آن همراستاست؛ چنانچه در این رهیافت، آنچه از آن به عنوان فرهنگ ترکیبی نام برده می‌شود، صرفاً مفهومی نظری و برخاسته از نگرشی ایدئالیستی است؛ زیرا نمونه‌های روشن از مشقات زندگی مهاجران ثابت می‌کنند که هژمونی قدرت کشور میزبان و در نتیجه آن، احساس تعلق‌نداشتن مهاجران همچنان امری جدی و واقعیت اجتماعی انکارناپذیر است (Kalra et al., 2005: به نقل از بوربور، ۱۳۹۳: ۲۶۹). این نظریه بر زنده نگه‌داشتن آرزوی در خانه بودن و بازگشت به ریشه‌ها و ایجاد پیوندهای جدید با مکان تأکید می‌کند.

اما در بخش انتهای جستار در پی حمله اوباش ایرانی به زن و ملالی، با شکل‌گیری حس عدم اعتماد، امنیت، تعلق‌خاطر و هراس مواجه می‌شویم که این امر موجب تجلی حس همدلی و دغدغه‌مندی مضائف زن با هویت افغانستانی‌اش می‌شود و او را به سمت بازگشت به هویت انکارشده افغانستانی‌اش سوق می‌دهد؛ زیرا از سویی به دلیل بریدن از سرزمین اصلی، احساس پشیمانی و بی‌ریشگی می‌کند و از سوی دیگر امکان ریشه‌دواندن در ایران را دشوار یا حتی ناممکن می‌بیند؛ در نتیجه، خود را آواره و به‌گونه‌ای بی‌خانه می‌یابد. این نوع از بازنمایی هویت از زن مهاجر در بخش انتهای جستار به نوعی با رهیافت نظری ادوارد سعید همراستاست. چنانچه از نظر او توجه به تفاوت‌ها و شناسایی پیچیدگی موقعیت‌ها و فضای حاکم بر آن برای فهم واقعیت مهم است. از پیچیدگی‌های موقعیت مهاجران در جامعه میزبان، می‌توان به این موارد اشاره کرد: از یک سو میزان توجه

هیچ‌گونه تعارض منافعی توسط نویسندگان بیان نشده است. لازم به ذکر است که این مقاله منتج از پایان‌نامه کارشناسی ارشد می‌باشد.

منابع فارسی

آقابابایی، ا. (۱۴۰۳). *راهنمای عملی پژوهش‌روایی در علوم اجتماعی*. اطراف.

آقاعلی‌نادرشاهی، م. (۱۳۹۹). *پادژئوپولتیک قدرت تکوین فضای مقاومت در عصر سرمایه‌داری جهانی* [پایان‌نامه دکتری تخصصی، روابط بین‌الملل دانشگاه شهید بهشتی].

گنج. <https://ganj.irandoc.ac.ir/viewer/0584faa03adcafa71ee91b3bb5fe3158?sample=1>

بوربور، ت. (۱۳۹۳). مهاجران و راه‌های گذار از احساس تبعید: بررسی رهیافت‌های نظری. *علوم اجتماعی*، ۲۱ (۶۶)، ۲۵۵-۲۸۵.

Doi: 20.1001.1.17351162.1393.21.66.7.7

توکلی خمینی، ع.؛ عبدالملکی، ج. و منصف‌پور، م. م. (۱۳۹۰). *هویت مهاجران: تأملی در هویت نسل دوم ایرانیان مهاجر*. مطالعات ملی، ۱۲ (۴۷)، ۱۶۸-۱۴۹.

<https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.1735059.1390.12.47.7.5>

چتمن، س. (۱۳۹۰). *داستان و گفت‌وگو: ساختار روایی در داستان و فیلم* (راضیه‌سادات میرخندان، مترجم). مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما (اثر اصلی منتشر شده در ۱۹۸۷).

حسین انصاری، ع. (۱۳۹۸). *سیمای زن در شعر معاصر افغانستان (با تأکید بر شاعران منتخب از سال ۱۳۶۰ تاکنون)*

[پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه قم]. گنج. <https://ganj.irandoc.ac.ir/viewer/96821a701a209e763fd6857f8c5a9b15?sample=1>

رحیمی، م.؛ فائق، س. و مرتضوی، س. ر. (۱۴۰۳). *برساخت معنایی زن مهاجر افغانستانی در ادبیات داستانی معاصر افغانستان: مطالعه موردی جستارمرز از مجموعه داستان‌های کوتاه «چرا تاریکی را خدای خود نکنم»*. تحقیقات فرهنگی ایران، ۱۷ (۱)، ۹۷-۱۲۷.

<https://doi.org/10.22035/jicr.2024.3278.3559>

رضایی، ا. و اسدی امجد، ف. (۱۴۰۱). بررسی دیدگاه هومی بابا

جامعه میزبان در انتخاب سیاست‌گذاری‌ها، تعیین خط‌مشی‌های مربوط به حقوق و ارزش‌های اصیل انسانی از قبیل عدالت، آزادی، علم‌آموزی، احترام به هم‌نوع و همدردی در قالب بینش انسان‌گرایی به جامعه مهاجرین در تبادلات فرهنگی و از سوی دیگر موافقت افکار عمومی جامعه میزبان با چنین سیاست‌گذاری و خط‌مشی‌هایی نسبت به جامعه مهاجرین که در آثار نویسندگان پسااستارگرا چون هومی بابا کمتر به آن توجه شده است (رضایی و اسدی امجد، ۱۴۰۱).

مهاجران به‌ویژه نسل دوم به بعد، اغلب فرهنگی چندملیتی و چندزبانی دارند. این ترکیبات می‌توانند پیشرو باشند؛ زیرا به ادغام مهاجران در جامعه میزبان کمک می‌کنند. آنچه لازم است به آن توجه شود، توجه به حقوق اجتماعی‌شان مانند برقراری عدالت در حقوق کار، آزادی فعالیت‌های فرهنگی و سیاسی، علم‌آموزی، آزادی مذهب، حق فعالیت‌های فرهنگی و رسوم قومی و... این جامعه است که در ادبیات دیاسپورا به رسمیت شناخته شده است. میزان آزادی عمل مهاجران در بهره‌گیری از این حقوق به سطح تحمل جامعه میزبان و فرهنگ‌سازی در کنار پابندی به قانون بستگی دارد؛ از این‌رو در مسیر یاری‌رساندن به گذار از احساس تعلق‌نداشتن مهاجران، اولین قدم رعایت حقوق انسانی و شهروندی آن‌هاست. در گام‌های بعد، شکل‌گیری فرهنگ ترکیبی باتوجه به گسترش ارتباطات امری اجتناب‌ناپذیر است (بوربور، ۱۳۹۳: ۲۸۴؛ رضایی و اسدی امجد، ۱۴۰۱). به موازات تغییرات اجتماعی، هویت نیز چندبعدی می‌شود و از ایستایی به رشد و تکاپو می‌رسد. در سایه احترام متقابل فرهنگ‌ها، نژادها و اقوام می‌توان از شکسته‌شدن مرزهای ثابت فرهنگ و مکان استقبال کرد، از نوستالژی از دست رفتن فرهنگ سنتی-بومی دست کشید و به اقتضای گسترش ارتباطات جهانی، به تبادل فرهنگی و خلق پدیده‌های تازه با ترکیبی بومی و جهانی اندیشید.

تعارض منافع

<https://doi.org/10.22108/srspi.2025.142823.2036>

اجتماعی دانشجویان دانشگاه فردوسی مشهد با چهار ملیت افغانستانی، عراقی، هلندی و آمریکایی. تحقیقات فرهنگی ایران، ۱۴(۴)، ۱۶۳-۱۹۱.

<https://doi.org/10.22035/jicr.2022.2664.3072>

فیروزی، س. م. (۱۴۰۲). نگرش متقابل ایرانیان و مهاجران افغانستانی (مورد مطالعه: شهر یزد) [پایان‌نامه دکتری تخصصی، دانشگاه یزد]. گنج.

<https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/dce165514a4181b626045a971f3adda0>

قربانی، م. (۱۴۰۱). تحلیل علل تداوم بی‌ثباتی در افغانستان در طی چهار دهه اخیر [پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه فردوسی مشهد]. گنج.

<https://ganj.irandoc.ac.ir/viewer/713aa5e1fae434a1e8e024f94e8ce35e>

مرادی، ا. و چالاک، س. (۱۴۰۰). نقد مجموعه داستان «چشم سگ» از عالیله عطایی براساس مفهوم بیگانگی از ژولیا کریستوا (بررسی معضلات و دغدغه‌های مهاجران افغان در این مجموعه). ادبیات پارسی معاصر، ۱۱(۱)، ۲۵۸-۲۶۳.

<https://doi.org/10.30465/copl.2021.6835>

مرادی، ا. و جمشیدی، ع. (۱۴۰۱). بررسی وضعیت مهاجران افغانستانی در مجموعه کورسرخ براساس گفتمان دیاسپورایی. مطالعات بین رشته‌ای ادبیات، هنر و علوم انسانی، ۲(۱)، ۱۵۹-۱۸۳.

<https://doi.org/10.22077/islah.2022.5454.1110>

مهرآوران، م. و حسین انصاری، ع. (۱۴۰۱). بازتاب شخصیت و مسائل اجتماعی زنان در شعر معاصر افغانستان. زن و جامعه، ۱۳(۴۹)، ۲۳۹-۲۵۴.

<https://doi.org/10.30495/jzv.2022.25078.3260>

موسوی، ا. ف. و حسینی، م. (۱۳۹۹). فضای پسااستعماری در ادبیات مهاجرت افغانستان نمونه موردی: رمان سبز، سرخ، آبی از عارف فرمان. ادبیات پارسی معاصر، ۱۰(۲)، ۴۰۱-۴۲۲.

<https://doi.org/10.30465/copl.2021.6159>

نظری، آ. (۱۴۰۱). واکاوی الگوی تجربه زیسته گروه‌های قومیتی فرهنگی در فضای عمومی شهری (نمونه موردی: ارمینان محله مجیدیه تهران) [پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه هنر تهران]. گنج.

<https://ganj.irandoc.ac.ir/viewer/1758510347c1a7112f2021c7>

و ادوارد سعید دربارهٔ هویت «در هم آمیخته» مهاجر و امکان مقاومت و عاملیت انسانی. پژوهش ادبیات معاصر جهان، ۲۷(۱)، ۲۷۴-۳۰۰.

<https://doi.org/10.22059/jor.2020.286987.1887>

رفیع‌زاده، س. ر. (۱۳۹۷). نقش زنان نویسنده در ادبیات دیاسپورا یا ادبیات مهاجرت افغانستان. زن، ۱(۱۱)، ۱-۱۴.

<https://research.ru.edu.af/da/doi/full/94/60717c28518f5/70>

زندى ناوگران، ل.؛ عسکری ندوشن، ع.؛ افراسیابی، ح.؛ صادقی، ر. و عباسی شوازی، م. ج. (۱۴۰۱). درک مهاجران از فاصله اجتماعی با ایرانیان: پژوهش کیفی در بین مهاجران افغانستانی. پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی، ۱۱(۴)، ۱-۲۶.

<https://doi.org/10.22108/srsp.2023.135419.1849>

زندى ناوگران، ل.؛ عسکری ندوشن، ع.؛ افراسیابی، ح.؛ صادقی، ر. و عباسی شوازی، م. ج. (۱۴۰۲). واکاوی فرایند بین‌نسلی ادغام فرهنگی مهاجران افغانستانی در جامعه ایران: یک مطالعه داده‌بنیاد. مطالعات فرهنگی و ارتباطات، ۱۹(۷۳)، ۱۱-۳۷.

https://www.jcsc.ir/article_709895.html#:~:text=10.22034/jcsc.2022.559929.2595

عرفانی‌فرد، آ. (۱۴۰۲). هویت متکثر در ادبیات مهاجرت داستانی ایران [پایان‌نامه دکتری تخصصی، دانشگاه شهید بهشتی]. گنج.

<https://ganj.irandoc.ac.ir/viewer/45a60a207adee3f7dec66c324155762e?sample=1>

عطایی، ع. (۱۳۹۹). کورسرخ، روایت‌هایی از جان و جنگ. چشمه.

علا، ا. (۱۴۰۰). تحلیل مؤلفه‌های ادبیات مهاجرت با تأکید بر رمان شورآب نوشته کیوان ارزاقی [پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی]. گنج.

<https://ganj.irandoc.ac.ir/viewer/f8d987f519fc336b891d532d5dcef14d>

فلاح، غ.؛ سجودی، ف. و برامکی، س. (۱۳۹۵). چالش عناصر هویت‌ساز سرزمین مادری و میزبان در فضاهای بیناگتمانی مهاجرت در رمان‌های ادبیات مهاجرت فارسی. جستارهای زبانی، ۷(۵)، ۱۹-۴۲.

<http://lrr.modares.ac.ir/article-14-2046-fa.html>

فولادیان، م. و خاوری خراسانی، ن. (۱۴۰۰). سنجش فاصله

7d75e1d8

نصر اصفهانی، آ. (۱۳۹۷). در خانه برادر: پناهندگان افغانستانی

در ایران. پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.

نوردکویست، ر. (۱۳۹۹). جستار: یک تاریخچه، یک تعریف

(نگار قلندر، مترجم). مجله اینترنتی خوانش، ۲، ۵-۸.

<http://khaneshmagazine.com/1399/01/negar-ghalandar>

ویمیر، ر. د. و دومینیک، ج. آ. (۱۳۹۴). تحقیقی در

رسانه‌های جمعی (کاووس سیدامامی، مترجم).

سروش. (اثر اصلی منتشر شده در ۱۹۹۴).

یحیائی، س. و کیا، س. م. (۱۳۸۸). انگاره‌های هویت فرهنگی

و هویت ملی ملت‌های ایران و افغانستان با تأکید بر

نگره‌های مهاجران افغانی به ایران. مطالعات ملی، ۱۰ (۳۷)،

۱۳۵-۱۵۶.

<https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.1735059.1388.10.37.7.1>

References

- Abbasi-Shavazi, M. J., & Sadeghi, R. (2015). Socio-cultural adaptation of second-generation afghan in Iran. *International Migration*, 53(6), 89–110. <https://doi.org/10.1111/imig.12148>
- Aghaali-Nadershahi, M. (2020). *Anti-geopolitics of power: Formation of space of resistance in the age of global capitalism* [Doctoral dissertation, Shahid Beheshti University]. Ganj. [In Persian]. <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/0584faa03adcafa71ee91b3bb5fe3158>
- Aqababae, E., Barzian, A. G., Hasanpour, A., & Müller, K. (2021). Film and ideology: Narrative analysis of the student movement in Iranian Cinema (2001–2004). *Quality & Quantity*, 55, 257–273. <https://link.springer.com/article/10.1007/s11135-020-01002-9>
- Aqababae, E. (2024). *A practical guide to narrative research in social sciences*. Atraf. [In Persian].
- Ashcroft, B. (2007). *Exile and representation: Edward Said as public intellectual*. In Edward Said: The Legacy of a Public Intellectual (pp. 75–95). Carlton Vic: Melbourne University Press. <https://search.informit.org/doi/10.3316/informit.797956400879919>
- Ashcroft, B. (1997). On the hyphen in 'postcolonial'. *New Literatures Review*, 34(32), 23–31. <https://search.informit.org/doi/10.3316/ielapa.980302388>
- Ataei, A. (2024). *Koorsorki, narratives of life and war*. Cheshmeh. [In Persian].
- Bhabha, H. (1992). *The location of culture*. Routledge.
- Bhabha, H. (2013). *Arrivals and departures*. In H. Naficy (Ed.). *Home, Exile, Homeland: Film, Media and the Politics of Place*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203873229>
- Borbor, T. (2014). *Diaspora and the possibility of a*
- move from the sense of exile to emplacement: A survey of approaches. *Social Sciences*, 21(66), 255–285. [Doi: 10.22054/qjss.2014.728](https://doi.org/10.22054/qjss.2014.728) [In Persian].
- Chatman, S. (1987/ 2011). *Story and discourse: Narrative structure in fiction and film*. (R. Mirkhandan, Trans.). Markaze Pazhoheshaye Eslami-ye Seda-o Sima. (Original work published in 1987) [In Persian].
- Erfanifard, A. (2023). *Plural identity in Iranian fictional immigration literature* [Doctoral dissertation, Shahid Beheshti University]. Ganj. [In Persian]. <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/068a2327cbb18d315dc6e785e4c1d66e>
- Falla, G. A., Sojoodi, F., & Baramaki, S. (2016) The challenge of identity-makers elements of motherland and host land in migration inter-discourse spaces in migration persian literature novels. *Linguistic Essays*, 7(5), 19–42. [Doi: 10.22077/ISLAH.2022.5454.1110](https://doi.org/10.22077/ISLAH.2022.5454.1110) [In Persian].
- Farahani, H., Nekouei-Marvilangari, M., Golamrej-Eliasi, L., Tavakol, M., & Toikko, T. (2023). How can I trust people when they know exactly what my weakness is? Daily life experiences, and resilience Strategies of stateless Afghans in Iran. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 1–16. <https://doi.org/10.1080/15562948.2023.2199252>
- Firoozi, S. M. (2021). *The mutual attitudes of Iranians and Afghan immigrants (Case study: Yazd City)* [Doctoral dissertation, Imam Yazd University]. Ganj. [In Persian]. <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/dce165514a4181b626045a971f3adda0>
- Fouladiyan, M., & Khavari-Khorasani, N. (2021). Measuring social distancing of Ferdowsi University of Mashhad students toward campus colleagues of four nationalities: Afghan, Iraqi, Dutch and American. *Journal of Iranian Cultural Research*, 14(4), 163–191. [Doi: 10.22035/jicr.2022.2664.3072](https://doi.org/10.22035/jicr.2022.2664.3072) [In Persian].
- Hoseynansari, A. (2019). *Woman appearance in the contemporary poetry of Afghanistan (With emphasis on selected poets from 1981 to now)* [Master of Thesis, Qom University]. Ganj. [In Persian]. <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/96821a701a209e763fd6857f8c5a9b15>
- Kalra, V., Kaur, R., & Hutnyk, J. (2005). *Diaspora and hybridity*. Sage.
- Keshavarzi, S., Jetten, J., Ruhani, A., Fuladi, K., & Cakal, H. (2024). Caught between two worlds: Social identity change among second-generation Afghan immigrants in Iran. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 34(5), e2881. <https://doi.org/10.1002/casp.2881>
- Mehravar, M., & Ansari, A. H. (2022). Reflection of women's personalities and social issues in contemporary Afghan poetry. *Quarterly Journal of Woman and Society*, 13(49), 239–254. [Doi: 10.22108/srspi.2025.142823.2036](https://doi.org/10.22108/srspi.2025.142823.2036)

<https://doi.org/10.22108/srspi.2025.142823.2036>

- in the contemporary fictional literature of Afghanistan: A case study of nonfiction border from the collection of short stories *Why Shouldn't Make Darkness My God?*. *Journal of Iranian Cultural Research*, 17(1), 97-127. Doi: 10.22035/jicr.2024.3278.3559 [In Persian].
- Rezaei, A., & Asadi-Amjad, F. (2022). Homi Bhabha and Edward Said on the migrant's "Hybrid" identity and the possibility of resistance and human agency. *Research in Contemporary World Literature*, 27(1), 274-300. Doi: 10.22059/jor.2020.286987.1887 [In Persian].
- Ruhani, A., Keshavarzi, S., Kızık, B., & Çakal, H. (2023). Formation of hatred emotions toward Afghan refugees in Iran: A grounded theory study. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 29(4), 355-364. <https://doi.org/10.1037/pac0000685>
- Tavakoli-Khomeini, A., Abdolmaleki, J., & Monsefpour, M. M. (2011). Immigrants identity: A reflection on the identity of Iranian second-generation immigrants. *National Studies Journal*, 12(47), 149-168. Doi: 20.1001.1.1735059.1390.12.47.7.5 [In Persian].
- Wimmer, R. D., & Dominick, J. R. (1994/ 2015). *Mass media research: An introduction* (K. Seyed-Emmi, Trans.; 2th Ed.). Sourash (Original work published in 1994) [In Persian].
- Yahyaie, S., & Kia, S. M. (2009). A study of cultural identity and national identity image of Iranian and Afghans; Regarding to Afghan immigrants attitude toward Iranians. *National Studies Journal*, 10(37), 135-156. Doi: 20.1001.1.1735059.1388.10.37.7.1 [In Persian].
- Zandi-Navgran, L., Askari-Nodoushan, A., & Afrasiabi, H. (2024). Integration of Afghan immigrants in Iran: A multi-grounded theory study. *Journal of Intercultural Studies*, 1-22. <https://doi.org/10.1080/07256868.2024.2374559>
- Zandi-Navgran, L., Askari-Nodoushan, A., Afrasiabi, H., Sadeghi, R., & Abbasi-Shavazi, M. J. (2022). Migrants' perception of social distance with Iranians: A qualitative study among Afghan immigrants. *Strategic Research on Social Problems*, 11(4), 1-26. Doi: 10.22108/srsp.2023.135419.1849 [In Persian].
- Zandi-Navgran, L., Askari-Nodoushan, A., Sadeghi, R., Afrasiabi, H., & Abbasi-Shavazi, M. J. (2024). Exploring the inter-generational process of cultural integration of Afghan immigrants in Iranian society. *Cultural Studies & Communication*, 19(73), 11-37. Doi: 10.22034/jcsc.2022.559929.2595 [In Persian].
- 10.30495/jzv.2022.25078.3260 [In Persian].
- Moghissi, H., & Ashrafi, A. (2002). Afghans in Iran: Asylum fatigue overshadows Islamic brotherhood. *Global Dialogue*, 4(4), 89-99. <http://hdl.handle.net/10315/6314>
- Moradi, A., & Chalak, S. (2021). Critique of Alia Atai's "Dog Eye" story series based on the concept of alienation by Julia Kristeva (Study of the problems and concerns of Afghan immigrants in this collection). *Contemporary Persian Literature*, 11(11), 263-285. Doi: 10.30465/copl.2021.6835 [In Persian].
- Moradi, A., & Jamshidi, A. (2022). A study of Afghan immigrants' situation in Atae's Koorsorkhi: A story of soul and war in the discourse of diaspora studies. *Interdisciplinary Studies of Literature, Arts and Humanities*, 2(1), 159-183. Doi: 10.22077/islsh.2022.5454.1110 [In Persian].
- Mosavi, O., & Hosseini, M. (2021). Postcolonial in Afghan immigration literature case study: Green, red, blue Novel by Aref Farman. *Contemporary Persian Literature*, 10(10), 401-422. Doi: 10.30465/copl.2021.6159 [In Persian].
- Nasr-Esfahani, A. (2018). *In brother's house: Afghan refugees in Iran*. Research Institute of Culture, Art and Communication [In Persian].
- Nazari, I. (2023). *Analysis of lived experienced patterns in urban public space by ethno-cultural groups: A case study of Armenians in Majidiyeh neighborhood of Tehran* [Master of Thesis, Tehran University of Art]. Ganj. [In Persian]. <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/1758510347c1a7112f2021c77d75e1d8>
- Nordquist, R. (2018/2020). Nonfiction: A history, a definition (N. Qalandar, Trans.). *Online Journal of Khanesh*, 2, 5-8. [In Persian].
- Oula, A. (2021). *Analysis of the componets of immigration literature with emphasis on the novel Shurab Keyvan Arzaghi* [Master of Thesis, Imam Khomeini International University]. Ganj. [In Persian]. <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/f8d987f519fc336b891d532d5dcef14d>
- Qorbani, M. (2022). *Analysis of the causes of continued instability in Afghanistan in the past four decades* [Master of Thesis, Ferdowsi University of Mashhad]. Ganj. [In Persian]. <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/713aa5e1fae434a1e8e024f94e8ce35e>
- Rafizadeh, S. R. (2018). The role of women writers in the diasporic literature in Afghanistan. *Rana*, 1(11), 1-14 [In Persian]. <http://research.ru.edu.af/en/doi/ref/94/60717c28518f5/70?changed=1>
- Rahimi, M., Faeghi, S., & Mortazavi, S. (2024). The semantic construction of Afghan immigrant women